БӘХТИЈАР ВАҺАБЗАДӘ

M. F. Axundzadə adına
Dövlət. kitabxanasına
Müəllifdən:
B. Vahabzadə

17.09.1995

Ш5
В27

208314

БӘХТИЈАР ВАҺАБЗАДӘ

«Азәрбајҹан»
нәшријјаты
Бакы
1995

Азербайджанская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. М.Ф. Ахундова

В4(95)

Мүәллиф-тәртибчи **Назим ИБРАҺИМОВ**

Һөрмәтли халг шаиримиз Бәхтијар Ваһабзадәнин 70 иллик јубилејинә һәср олунмуш бу китабын ишыг үзү көрмәсиндә Азәрбајҹан Республикасы Али Советинин сәдри **Рәсул Гулијев** ҹәнабларынын хүсуси хидмәти олмушдур.

Рәссам **Сәрдар ПИРАЈЕШИ**

Ваһабзадә Б. Фото-китаб—Бакы, «Азәрбајҹан» нәшријјаты, 1995—128 с.

В4(95)

В $\frac{4804000000-04(95)}{М670(07-95}$ Сифаришлә

© «Азәрбајҹан» нәшријјаты, 1995

БИР НЕЧӘ СӨЗ

Бу китабы чапа һазырлајаркән мән чохәсрлик Азәрбајҹан ше'ринин башы даим гарлы ән уҹа зирвәләриндән бири олан севимли халг шаиримиз Бәхтијар Ваһабзадәнин һәјат вә јарадыҹылығындан кениш сөһбәт ачмаг, онун әдәби портретини јаратмаг нијјәтиндән узаг олуб (бу, мүтәхәссис әдәбијјатшүнасларын ишидир), јалныз онун бир инсан, шәхсијјәт кими характеринин бә'зи әламәтдар ҹизкиләриндән данышмаг истәјирәм.

Бунунла белә, илк нөвбәдә, онун поезијасы һаггында бир-ики үмуми мулаһизәләрими дә сөјләмәјә еһтијаҹ дујурам.

XX әср Азәрбајҹан тарихинин, еләҹә дә мәдәнијјәт, әдәбијјат вә инҹәсәнәтинин милли интибаһ әсри, гызыл дөврүдүр. Мәнҹә, ҹәсарәтлә демәк олар ки, бу интибаһы јараданлардан вә 50 илдән бәри өз чијинләриндә дашыјан, ирәли апаранлардан бири дә мәһз Бәхтијар Ваһабзадәдир. Халгымызын бу күн 70 иллик фасиләдән сонра јенидән әлдә етдији милли истиглалијјәтин, дөвләт мүстәгиллијинин газанылмасында, һеч шүбһәсиз, Бәхтијар Ваһабзадәнин азадлыг руһундан, Вәтән ешгиндән јоғрулмуш мүбариз, дөјүшкән поезијасынын да өзүнәмәхсус мүстәсна ролу вә хидмәти олмушдур. О, һәлә гырмызы империјанын амансыз гадағаларынын һөкм сүрдүјү дөврләрдә, 50—60-ҹы илләрдә мүмкүн олан бүтүн имканлардан истифадә едәрәк мүстәмләкә шәраитиндә јашајан, мадди вә мә'нәви сәрвәтләри талан олунан доғма Вәтәнинин, халгынын әзаблары илә јашамыш, әсәрләриндә онун дәрд-сәрини, истиглалијјәт вә азадлыг идеалларыны Вәтәндашлыг гејрәти вә һүнәри илә тәрәннүм етмишдир. Бу јолда о заманлар һәлә ҝәнҹ олан шаирин башынын нәләр чәкдијини, нә кими тә'гиб, мәшәггәт вә мәһрумијјәтләрә мә'руз галдығыны, бәлкә дә, чохлары билмир. Шаирин бир вахтлар шәвә кими гара сачлары да елә һәмин вахтлардан ағармаға башламамышдырмы?..

Лакин дахилән, руһән азад доғулмуш бир шәхсијјәт олан Бәхтијар Ваһабзадә бүтүн бу әзаб-әзијјәтләрә мәрдликлә синә кәрәрәк һәгигәти демәкдән чәкинмәмиш, һагг јолундан, әгидәсиндән,

мәсләкиндән дөнмәмиш, әксинә, ичиндә һајғыран, варлығыны соран, гәлбини кәмирән, јандырыб-јахан ачы һәгигәтләри даһа бөјүк инад вә әзмлә дилләндирмәк үчүн јени-јени јоллар арајыб ахтармыш, бу руһда бир-бириндән кәсәрли әсәрләр јаратмышдыр...

Бизим танышлығымыз да мәһз һәмин вахтлардан, 60-чы иллэрдән башламышдыр. Сонралар бу үнсијјәт һәјатын сынагларындан кечәрәк достлуға чеврилмиш, сонралар ишкүзар јарадычылыг әлагәләри илә даһа да мөһкәмләнмишдир.

Јадымдадыр, чәмиси ики ај иди ки, Бакынын кечмиш Октјабр (индики Јасамал) рајонунун рәһбәри ишләјирдим. Мәһз бу вахт Азәрбајҹан Дөвләт Университетиндә милли азадлығы, истиглалијјәти тәблиғ вә тәрәннүм едән әсәрләринә көрә Б. Ваһабзадәни ишдән чыхармаг һаггында мәсәлә галдырылмышды. Лакин хошбәхтликдән, 70-чи илләрдә Азәрбајҹанын сијаси иглиминдә баш вермиш мүсбәт дәјишикликләр кәләчәк нәсилләрин һеч вахт бизә бағышламајачағы бу мәкрли нијјәтин гаршысынын алынмасына көмәк етди. Тәвазөкарлыгдан кәнара чыхсам да, о вахтлар чағдаш әдәби вә ичтимаи-фәлсәфи фикримизин мүдрик сималарындан бири олан Бәхтијар Ваһабзадәнин башынын үстүнү алмыш гара булудларын дағыдылмасында фәал иштиракымы инди ифтихар вә гүрур һисси илә гејд етмәјә билмирәм. Бә'зи јахын достларынын белә сон дәрәчә ағыр мадди вә мә'нәви сыхынты кечирән Бәхтијар Ваһабзадәдән јан кәздикләри һәмин ағыр илләрдә бир чохларынын, о чүмләдән мәрһум севимли актјорумуз Һәсәнаға Салајевин, шаирә нечә гајғыкешлик көстәрдикләрини вә һәјан дурдугларыны да бир шаһид кими гејд етмәји өзүмә мә'нәви борч сајырам.

Бәхтијарын ше'рләри Вәтәнин рәмзи кими севдији ана дилиндә олдуғу кими, тәрчүмә едилдији онларла башга дилләрдә дә көзәл вә тә'сирли сәсләнир. Бунун башлыча сәбәби, мәнчә, онларын дәрин мәзмуну вә фәлсәфи тутуму илә бағлыдыр. Онун әсәрләриндә тәкчә доғма халгынын дејил, үмумијјәтлә, бәшәријјәтин, бир кәминин јолчусу олан бүтүн халгларын талеји үчүн нараһатлыг кечирән Дүнја Вәтәндашынын үрәк чырпынтылары дөјүнүр.

Бир дәфә Шәкидә гонағы оларкән онун Шопен, Вагнер, Бах вә Бетһовенин әсәрләринин лент јазыларыны саатларла нечә бөјүк һејранлыгла динләдијинин шаһиди олдум вә онун инсанын дахили аләминдә баш верән тәлатүмләрә даһа дәриндән нүфуз етмәк вә башгаларынын көрмәјә мүјәссәр олмадыглары шејләри көрә билмәк фәһминин, бачарығынын сәбәбләрини дәрк етдим.

Онун ше'рләриндә ушаглыг чағларынын мә'сумлуғу, кәнчлик, мәһәббәт дујғуларынын зәрифлији, ону боја-баша чатдыран торпаға сәдагәт јүксәк поетик тәчәссүмүнү тапмышдыр. Шаирин мәһәббәт лирикасы фәрди һисс вә дујғуларын үлвилији, тәбиилији вә һәјатилији илә инсаны овсунлајыр. Бүтүн бу мә'лум һәгигәтләрә

тәкчә ону әлавә етмәк олар ки, шаирин өз шәхси һәјаты да мәһәббәтин улу мә'бәдинә сәдагәтлә тапынманын бариз нүмунәсидир.

Бәхтијарын шәхсијјәти һаггында фикирләр мүхтәлифдир. Ону бәјәнәнләр чох олдуғу кими, бәјәнмәјәнләр дә вар. Бу, олдугча тәбии һалдыр. Бир шеј унудулмамалыдыр ки, о да һәр шејдән өнчә инсандыр вә инсана хас олан һеч бир шеј она да јад дејил. Тәбиидир ки, бүтүн инсанлар кими, онда да хошакәлмәјән чәһәтләр ахтармаг олар. Лакин бир һәгигәт күн кими данылмаз вә ајдындыр ки, о, бүтүн варлығы, һисс вә дујғулары, мәһәббәт вә нифрәти илә бөлүнмәз бүтөв бир шәхсијјәтдир:

Мән буну билирәм, анчаг нејләјим,
Ајрыла билмирәм тәбиәтимдән.
Әсир нифрәтимдән тир-тир үрәјим,
Дашырам сел кими мәһәббәтимдән.

Бәхтијар Ваһабзадә достлугда сәдагәтин, инсанлара — истәр доғма олсун, истәр јад — хејирхаһлыг, гајғыкешлик вә һуманистлијин тимсалыдыр. Онун унудулмаз алим вә ичтимаи хадим Худу Мәммәдовла, танынмыш алим-чәррaһ, көзәл зијалы Нурәддин Рзајевлә ачылы-ағрылы, узун илләрин сынағындан шәрәфлә чыхан, мәсләк, амал вә әмәл гајнагларындан су ичән достлуғу кәләчәк нәсилләрә өрнәк олачаг инсан үнсијјәтинин парлаг нүмунәсидир. Б. Ваһабзадәнин аиләсинә, өвладларына, нәвәләринә аилә башчысы, ата вә баба кими гајғыкешлији, бир сөзлә, аиләчанлығы исә сөзүн әсл мә'насында гибтә едилмәјә лајигдир.

Бәхтијар Ваһабзадәни бир инсан кими танијанларын сајы, тәбиидир ки, ону шаир кими танијанларын сајындан хејли аздыр. Она көрә дә Бәхтијар Ваһабзадәни бир инсан, шәхсијјәт кими танымаг истәјәнләрә онун әсәрләринә мүрачиәт етмәји мәсләһәт көрүрәм. Шаирин көнүл вә фикир аләми илә бу билаваситә тәмасда онлар Бәхтијары даһа јахындан танијарлар. Чүнки онун шаир «мән»и, шәхсијјәти јарымәсрлик сәнәт јолу бојунча јарадычылыг изтираблары илә долу сајсыз-һесабсыз јухусуз кечәләрдә јаздығы әсәрләриндә әксини тапмышдыр. Меһди Һүсејнин һаглы олараг гејд етдији кими, «Бәхтијар Ваһабзадәнин гәһрәманы илә өзү арасында зиддијјәт јохдур».

Охучулара тәгдим олунан бу фото-китабда Бәхтијар Ваһабзадәнин нәсилләрә өрнәк олан һәјат вә јарадычылығынын, инсан, шәхсијјәт, мүтәфәккир алим, вәтәндаш, ичтимаи хадим кими фәалијјәтининән өнәмли мәгамларыны әкс етдирмәјә чалышмышыг.

НАЗИМ ИБРАҺИМОВ

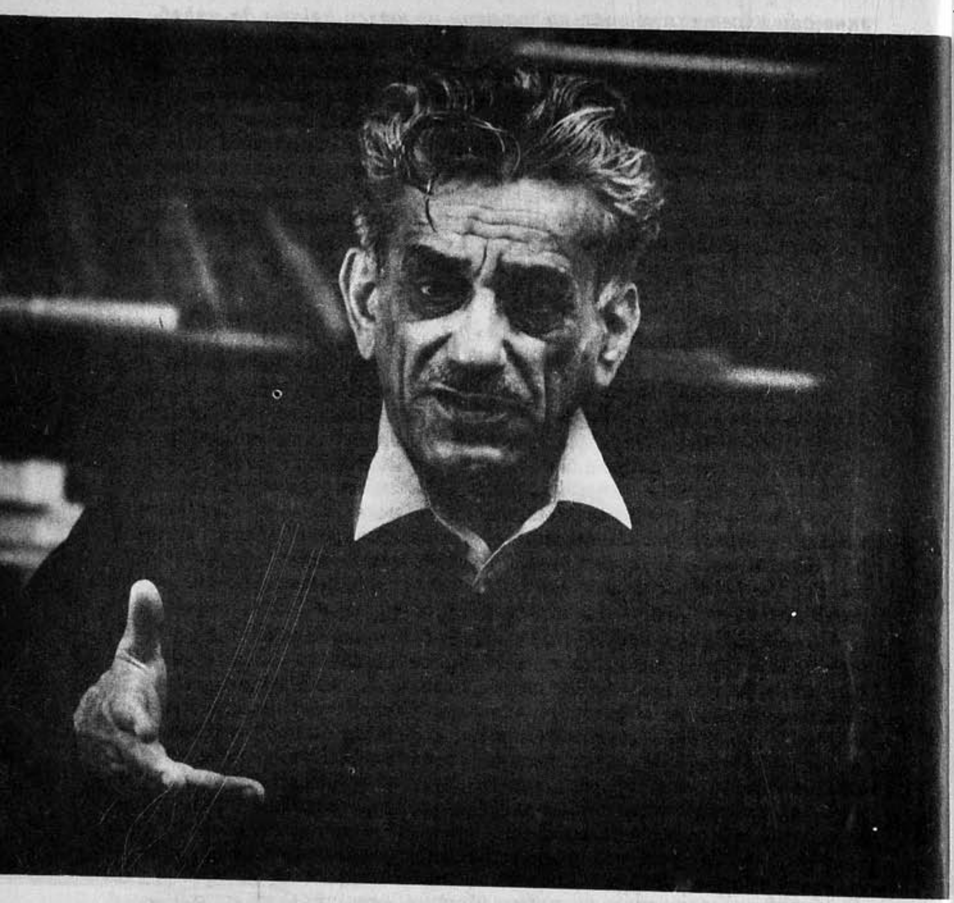

АЗӘРБАЈЧАНЫН БӘХТИЈАРЫ

Дүнјада ән бөјүк хошбәхтлик севиб-севилмәкдир. Ики шәхсин бир-биринә севкиси, мәһәббәти сәадәтдир. Бир шәхсин өз доғма халгына, милләтинә тәмәннасыз севкиси, халгын вә милләтин дә өз өвладына ејни һәрарәтлә мәһәббәт бәсләмәси исә әсл бәхтијарлыгдыр. Азәрбајчанын халг шаири Бәхтијар Ваһабзадә белә бәхтијар сәнәткарлардандыр. Бөјүк дирижор вә бәстәкарымыз Нијазинин дедији кими, «Бәхтијар она көрә бәхтијардыр ки, ону халг севир, халгы да она көрә бәхтијардыр ки, онун Бәхтијары вар».

***

Јашамаг—јанмагдыр, јанасан кәрәк
Һәјатын мә'насы јалныз ондадыр.
Шам әкәр јанмырса, јашамыр демәк
Онун да һәјаты јанмағындадыр.

Чағдаш Азәрбајчан ше'ринин ағсаггалы Бәхтијар Ваһабзадәнин бу күн мүдриклик зирвәсиндә гәрар тутмуш поезијасынын сајсыз-һесабсыз пәрәстишкарларынын дилләр әзбәри олан бу ганадлы мисралары онун һәјат принсипи, илк көврәк гәләм тәчрүбәләриндән башлајараг јарым әсрлик јарадычылығы боју јаздығы бүтүн әсәрләри үчүн дәјишмәз сәнәт амалы, ме'јары, идеалы олмушдур.

Б. Ваһабзадә јарадычылығынын руһу, хәмири әзәл күндән Ана Вәтәнин вә халгынын азадлығы, истиглалијјәти, онун дүнјанын азад вә мәдәни халглары сырасында өз лајигли јерини тутмасы, мә'нәви учалығы, һәгигәтин, һаггын вә вичданын гәләбәси кими мүгәддәс амаллардан јоғрулмушдур. Бу мүгәддәс амаллар шаирин жанрындан вә мөвзусундан асылы олмајараг бүтүн әсәрләринин — лирик ше'р, епик, лирик-епик поема, пјес, публисистик вә әдәби-тәнгиди мәгаләләринин — ана хәттини, лејтмотивини тәшкил едир.

«Ше'рим мәним иманым» адлы мәрамнамә характерли ше'риндә шаир өз јарадычылыг, сәнәт кредосуну белә ифадә едир:

Ше'рим—намусум мәним,
Ше'рим—вичданым мәним,
Ше'рим—иманым мәним.

Бәхтијар Маһмуд[1] оғлу Ваһабзадә 1925-чи ил август ајынын 16-да Азәрбајчанын гәдим тарихә малик дилбәр кушәләриндән олан Шәки шәһәриндә јохсул одунчу аиләсиндә дүнјаја көз ачмышдыр.

1934-чү илдә аиләси илә Бакыја көчән Б. Ваһабзадә 1942-чи илдә бурада орта мәктәби битирдикдән сонра әввәлчә тибб институтуна дахил олмуш, сонра исә тәһсилини Азәрбајчан Дөвләт Университетинин филолокија факүлтәсиндә давам етдирмишдир. Өмрүнү, талејини һәмишәлик бу бөјүк тәһсил вә елм очағы илә бағлајан Б. Ваһабзадә университети битирдикдән сонра онун аспирантурасына дахил олмуш, 1951-чи илдә бурада «Сәмәд Вурғунун лирикасы» мөвзусунда намизәдлик, 1964-чү илдә исә «Сәмәд Вурғунун јарадычылыг јолу» мөвзусунда докторлуг диссертасијалары мүдафиә етмишдир. Профессор Б. Ваһабзадә 1980-чи илдә Азәрбајчан Елмләр Академијасынын мүхбир үзвү сечилмишдир.

1984-чү илдә Азәрбајчанын халг шаири, 1974-чү илдә әмәкдар инчәсәнәт хадими фәхри адларына, 1976-чы илдә Азәрбајчан Республикасы, 1984-чү илдә исә ССРИ Дөвләт мүкафатларына лајиг көрүлмүш, орденләрлә тәлтиф едилмишдир.

Б. Ваһабзадә X—XI чағырыш Азәрбајчан Республикасы Али Советинин депутатыдыр. (1991—1992-чи илләрдә Милли Мәчлисин үзвү олмушдур).

***

Б. Ваһабзадә бәдии јарадычылыға чох еркән башламышдыр; илк ше'рини һәлә 4-чү синифдә охујаркән јазмышдыр. Онун әдәбијјата, поезијаја гызғын мараг көстәрмәсиндә анасы Күлзар ханымын[2] балача Бәхтијара сөјләдији бајаты вә нағылларын мүстәсна ролу олмушдур. Шаир «Өмүрдән сәһифәләр» адлы јазысында бу һагда бәһс етмишдир.[3]

Б. Ваһабзадәнин мәтбуатда дәрч олунмуш илк әсәри «Ана вә шәкил» ше'ридир (1943). Илк ше'рләриндә Б. Ваһабзадә өз лирик һиссләрини мүәјјән сүжет вә әһвалатын тәсвири васитәсилә ифадә етмәјә мејл көстәрирди: «Икинчи јара», «Ај фалы», «Мәним достларым», «Мирвари» вә с. Бу бахымдан илк дәфә «Әдәбијјат гәзети»нин 13 октјабр 1944-чү ил тарихли нөмрәсиндә дәрч едилмиш «Јашыл чәмән, ағач алты, бир дә ки, түнд чај» ше'ри хүсусилә гејд олунмаға лајигдир. Шаирин өзүнүн дедији кими, мәтбуатда чыхан 9-чу ше'ри олан бу әсәр онун јарадычылыг талејиндә мүһүм, һәлледичи рол ојнамышдыр. Белә ки, Б. Ваһабзадәнин Сәмәд Вурғун һаггында хатирәләриндә јаздығына көрә бу ше'р бөјүк шаирин диггәтини чәлб етмиш, С. Вурғун кәнч шаири гәбул етмиш вә өзү онун Јазычылар Иттифагына гәбул олунмасына зәманәт вермишдир. Беләликлә, Б. Ваһабзадәнин бөјүк әдәбијјатда јарым әсрлик јарадычылыг јолунун мәһз бу ше'рдән башладығыны сөјләмәк олар. Мүһарибә дөврүнүн керчәклији илә бағлы һәјати тәфәррүатларын тәсвири Б. Ваһабзадәнин бу илк гәләм тәчрүбәләриндә әкс олунан лирик һисс вә һәјәчанларын емосионал тә'сир күчүнү, инандырычылыг гүввәсини артырмагла јанашы, кәнч шаирин мөвзунун образлы һәлли үчүн јени васитәләр ахтармасындан, сүжетли лирик жанра хүсуси мејлиндән дә хәбәр верирди.

Б. Ваһабзадәнин илк јарадычылыг дөврүндә јаздығы әсәрләр ичәрисиндә мәктәб мөвзусу хүсуси јер тутурду. Бу ше'рләр («Ағ сачлар», «Мәним достларым», «Илк чығыр», «Гызыл медал» вә с.) мөвзу јенилији, бәдии тәравәти, һиссләрин тәбиилији, поетик умумиләшдирмәјә гүввәтли мејли илә сечилирди. Мүәллиф бу мөвзуда сонралар да бир сыра ше'рләр јазмыш («Әлифба китабы», «Бабанын ады», «Сәсләр», «Мәктәб јолу», «Сәнин илк мүәллимин», «Синиф—һәјат» вә с.) вә «Мәктәб ше'рләри» силсиләси јаратмышдыр.

1949-чу илдә Б. Ваһабзадәнин «Мәним достларым» адлы илк ше'рләр китабы нәшр олунду. «Баһар» (1950), «Достлуг нәғмәси» (1953) китабларындакы ше'рләр идеја-мәзмун вә поетик сәвијјә е'тибары илә даһа јеткин олса да, онларда һәлә дә мөвзу мәһдудијјәти, јекнәсәглик, фикир вә бәдии ифадә тәкрарлары өзүнү көстәрирди. Һәмин ше'рләрдә заманын нәбзи һәлә лазымынча дујулмурду. О заманкы тәнгидин ирад тутдуғу бу гүсурлар даһа чох шаирин јарадычылығында һәлә дә мүһүм јер тутан мәктәб ше'рләринә дә аид иди. Лакин бүтүн бунлары дәрк едән шаир һәмин нөгсанлары тәдричлә арадан галдырмаға чалышырды. «Мәктәб ше'рләри», «һәм дә онун бир шаир кими кечдији илк ше'р мәктәби иди» (Ј. Гарајев).

50-чи илләрин орталарындан башлајараг шаирин јарадычылығында бир јениләшмә өзүнү көстәрмәјә башлады. Бу дөврдә јаздығы әсәрләр артыг кәнч шаирин чидди јарадычылыг ахтарышлары апармасы, даһа вачиб ичтимаи мөвзулара мараг көстәрмәси бахымындан сәчијјәви иди.

Б. Ваһабзадәнин илк дөвр јарадычылығында онун поезијасына хас олан даһа бир чәһәт — сүжетли, епик вә лирик-епик ше'рә мејл дә нәзәрә чарпырды. 1946—1951-чи илләрдә о, артыг «Ики тој», «Тохучу гыз», «Ајлы кечәләр», «Әбәди һејкәл» поемаларынын мүәллифи кими танынырды.

---

[1] Маһмуд, эслиндә, Бәхтијар Ваһабзадәнин кәләчәк шаир доғуларкән ону оғуллуға көтүрмүш ата бир ана ајры гардашы олмушдур. Шаирин әсл атасынын ады узун мүддәт баба һесаб етдији Зәкәријјәдир. **Бах: Б. Ваһабзадә,** Шәнбә кечәсинә кедән јол. Бакы, 1991, с. 243.

[2] Әслиндә, Б. Ваһабзадәни оғуллуға көтүрүб, ону һәдсиз ана мәһәббәти илә бәсләјиб боја-баша чатдыран гардашы арвадыдыр. **Бах:** Шәнбә кечәсинә кедән јол, сәһ. 243.

[3] Јенә орада.

Б. Ваһабзадәнин бу илләрдә јаздығы лирик ше'рләрдә о дөврүн әсасән тәрәннүмчү поезијасы үчүн, демәк олар ки, сечијјәви олмајан бир чәһәт — садә зәһмәт адамларынын нәчиб мә'нәви аләминә диггәт охучуну чәлб едирди. Гоча дәмирјолчу зәһмәтинин мә'насыны инсанлара хидмәтдә ахтарыр, сәрнишин гатарынын сүр'әтиндә илк нөвбәдә «ана-бала көрүшүнү, севкилиләр вүсалыны» көрүр («Дәмирјолчу»). «Садә адамлар» ше'риндә вә ејниадлы поемасында да шаир конкрет һәјат материалы әсасында әмәјин поезијасыны тәрәннүм едирди. Шаир көстәрирди ки, зәһмәтин мә'насы, ләјагәти вәзифәнин бөјүк-кичиклијиндә дејил, һәр кәсин «өз ишинә олан севкисиндәдир». Әлбәттә, бу әсәрләр о дөвр поезијасына хас мүәјјән схематиклик әламәтләрдән дә хали дејилди. Бунунла белә, онларда һәјат һадисәләринә һисси-образлы мүнасибәтин күчләнмәси дә көз өнүндәдир. Бу, Ваһабзадәнин фәрди јарадычылыг тәкамүлү илә јанашы, поезијамызда, үмумијјәтлә, әдәбијјатымызда кедән вә сонралар әдәбијјат тарихимизә «60-чы илләр әдәбијјаты» ады илә дахил олан јениләшмә просеси илә бағлы иди. Там чәсарәтлә вә мүбалиғәсиз демәк олар ки, бу просесин бешији башында дуранлардан бири, шүбһәсиз, Б. Ваһабзадә иди. Нәслинин поетик уғурларыны, јениликчилик мејлләрини даһа бариз тәмсил етмәк мәһз Б. Ваһабзадәнин бәхтинә дүшүб. «Лирик дүшүнчәдә, ичтимаи-фәлсәфи лирикада космос вә планет мигјасы, әср вә заман һаггында мигјаслы поетик монолог» (Ј. Гарајев) — будур Б. Ваһабзадә поезијасынын башлыча хүсусијјәти. Бу поезијанын әкс-сәдасы мәһз 50-чи илләрин икинчи јарысындан кәлир.

Б. Ваһабзадәнин бөјүк бир сәмимијјәт, тәбиилик, тәравәтли инсани дујғуларла сүсләнмиш лирик ше'рләри о дөвр поезијасында мүәјјән мә'нада јени аб-һава, јени овгат олуб, сонралар әдәбијјата кур сел кими дахил олан «инсан амили»нин илк көврәк аддымларындан иди.

Шаирин јарадычылығынын икинчи, үчүнчү вә сон дөврләрини тәшкил едән 60-чы, 70-чи вә 80—90-чы илләрдә јаздығы әсәрләри мәһз ЗАМАН вә ДҮНЈА мигјаслы поезија адландыранлар там һаглыдырлар. Заман, мүасирлик бу поезијанын мәһәк дашыдыр:

Өз көнлүмә күвәнмәклә
Өз јурдумун, торпағымын өвладыјам,
Будаг-будаг голларымла,
Чалын-чарпаз јолларымла
Атамдан чох,
өз чағымын өвладыјам.

Бу Заман мигјасында һәр шеј — инсанын талеји, мә'нәви-әхлаги овгаты, доғма Вәтәнинин, халгынын, дүнјанын дикәр мәзлум халгларынын азадлыг вә истиглалијјәти, Јер үзәриндә вичданын, һаггын вә әдаләтин бәргәрар олмасы — шаири дүшүндүрүр, гәлбини нараһат едир, һәјәчанландырыр. Б. Ваһабзадәјә көрә:

Шаир — фикирләрин чырпынан сели,
Шаир—һәгигәтин мүғәннисидир.
Шаир—тәбиәтин данышан дили,
Шаир—чәмијјәтин үсјан сәсидир.
Шаир — заманәнин, әсрин вичданы,
Шаир — тарихләрин шәрәфи, шаны,
Шаир—бу дүнјаја заманың сөзү,
Шаир—һәгигәтин, һаггын күзкүсү.

Шаирин бу инамы, әгидәси, мәрамы онун «Инсан вә заман» (1964), «Бир үрәкдә дөрд фәсил» (1966), «Көкләр... будаглар» (1968), «Дәниз, саһил» (1969), «Дан јери» (1973), «Ачылан сәһәрләрә салам» (1979), «Пајыз дүшүнчәләри» (1981), «Ахы, дүнја фырланыр» (1987), «Лирика» (1990), «Нағыл-һәјат» (1991) вә с. топлуларындакы ше'р вә поемаларда там бәдии тәчәссүмүнү тапмышдыр.

Б. Ваһабзадәнин лирик ше'рләриндә фәрди һисс вә дујғулар кетдикчә даһа чох үмумбәшәри мә'на кәсб едәрәк, «Инсан вә заман», «Инсан вә чәмијјәт» һаггында фәлсәфи дүшүнчәләрлә әвәз олунур. Башга сөзлә, онун лирикасы тәдричлә даһа чох ичтимаи мәзмун дашымаға башлајыр. Шаирин лирикасында үмумбәшәри мөвзулара, мотивләрә бу јениликчи мејл онун алтмышынчы илләр әрәфәсиндә јаздығы «Тәклик», «Үрәк», «Вахт чатышмыр», «Һәјат сән нә ширинсән» кими ше'рләриндә уғурлу ифадәсини тапмышды. Һәмин ше'рләрдә Б. Ваһабзадә поезијасында јени бир өзүнәмәхсус чәһәтин — фикир лирикасынын тәшәккүл тапдығыны көрүрүк.

Шаир конкрет һәјати мүшаһидәләрин, тәфәррүат вә тәәссүратларын доғурдуғу һисс вә һәјәчанлары фикир вә дүшүнчәләри илә үзвү вәһдәтдә тәгдим едир. Мәшһур «Тәнһалыг» ше'риндә бу үрәксыхычы овгатын инсанын гәлбиндә доғурдуғу кәдәр вә изтирабы психоложи-емосионал дәгигликлә тәсвир едән шаир Каинатда баш верән һадисәләрин, аһәнкдарлығын бүтүн хилгәтләрин гаршылыглы тәмасы, үнсијјәт вә вәһдәти үзәриндә бәргәрар олмасы барәдә дүшүнчәләрини мүхтәлиф тәбиәт һадисәләринин поетик јозуму васитәсилә үмумиләшдирир.

Б. Ваһабзадәнин поетик илһамынын ән бөјүк уғурларындан бири онун мәһәббәт лирикасы илә бағлыдыр. О, ше'рин бу әбәди вә әзәли мөвзусуна бүтүн јарадычылығы боју сәдагәт көстәрмиш, китабларында һәмин мөвзуја хүсуси бөлмәләр ајырмышдыр. Б. Ваһабзадәнин бу гәбил лирик ше'рләри охучуну мәһәббәт һиссләринин тәбиилији, бакирлији, һәјатилији, сәмимијјәти, фәрди чизкиләри, мәһрәмлији илә чәлб едир. Лирикада шәхси вә үмумбәшәри мотивләри, һисс вә дүшүнчәләри вәһдәтдә әкс етдирмәк бачарығы да Б. Ваһабзадәнин бәдии исте'дадынын бариз тәзаһүрләриндәндир. Шаирин «Кәлир», «Илк мәһәббәт», «Итирилмиш мәһәббәт», «Јағма, јағыш», «Кечәләр», «Бир мәнәм, бир дә сукут» вә с. мәһәббәт лирикасы нүмунәләриндә севки һиссләри, садәчә интим дујғулар дејил, инсаны нәчибләшдирән, мә'нәвијјатча учал-

дан, «өмрүн јолуна нур сәпән» үлви дујғулар кими мә'наландырылыр.

Јухарыда дејилдији кими, 50-чи илләрин ахырларындан е'тибарән Б. Ваһабзадәнин јарадычылығында ичтимаи-сијаси мөвзулар кетдикчә даһа мөһкәм јер тутмаға башлајыр. Б. Ваһабзадә лирикасынын ән сечијјәви хүсусијјәтләриндән бири вәтәндашлыг руһудур. Шаирин вәтәндашлыг лирикасынын идеја-бәдии вә фәлсәфи мүндәрәчәси чохчәһәтли вә тутумлудур. Онун поезијасы, һәр шејдән әввәл, фәал һәјат мөвгеји илә сечилир. Шаирин бүтүн јарадычылығынын пафосуну тәшкил едән «Јашамаг—јанмагдыр, јанасан кәрәк» («Өмүр» ше'ри) ганадлы ифадәси онун 60—90-чы илләрдә јаздығы әсәрләр үчүн хүсусилә сәчијјәвидир. 1964-чү илдә јаздығы «Мәним ше'рим» адлы ше'ри Б. Ваһабзадәнин вәтәндашлыг лирикасынын әсл манифести иди. Шаир өз ше'ринә мүрачиәтлә дејирди:

Сән атәш ол, сән од ол,
Јандыр да сән, јах да сән.
Илдырым ол, чах да сән.
Көстәр өз ишығында бу дүнјаја өзүнү,
Бир ан јумма көзүнү.
Һәм кәр сән, һәм дә көстәр!..
Сән дүшүн дәрин-дәрин, дүшүндүр дәрин-дәрин
Вәтәнини,
елини данан түфејлиләрин
вәтәнчин јох,
манатчын јанан түфејлиләрин
јумуруға дөн башында.
Кешикчи ол бу јурдун торпағында, дашында.

Бу сәнәт амалына бүтүн јарадычылығы боју садиг галан Б. Ваһабзадәнин әсәрләриндә Вәтән, халг мәһәббәти, онларын азадлыг, истиглалијјәт вә сәадәти уғрунда фәдакар мүбаризә руһу һакимдир. Онун лирикасында Вәтән тәкчә чоғрафи мәкан дејил, һәм дә вә башлыча олараг, мә'нәвијјат, әгидә, мәсләкдир:

Вәтән торпағындан јаранмышам мән,
Ше'римдир — вәтәнин күл-чичәкләри.
Мәсләким рәнкини дәјишдирмәјән
Вәтән торпағыдыр әзәлдән бәри.

Көкә, очаға, бешијә бағлылыг Б. Ваһабзадәнин вәтәндашлыг лирикасынын башлыча мотивләриндәндир.

Һопду руһумуза бајатылардан
Нәғмәјә бәнзәјән ләһчәләримиз.
Даддыг дилимизин ширинлијини
Һәлә бәләкдәјкән бу бешикдә биз.
Бешијин үстүнә сәпилди дән-дән
Гәјнар чешмәләрин зүмзүмәләри.

Алды өз көкүнү бешијимиздән
Үзејир нәғмәси, Фүзули ше'ри.
Лајланын һәр халы бир үмид, күман
Онун аһәнкинә гајнады ганым
Анамын ишыглы лајлаларындан
Сүзүлдү руһума Азәрбајчаным.

Бурадакы «бешик» образы өз мүстәгим мә'насынын һүдудларыны ашараг, көкә, очдада, Вәтәнә бағлылыг кими вүс'әтли бир мәзмун кәсб едир.

Б. Ваһабзадәјә кәрә Вәтән анлајышы ана дилиндән ајры тәсәввүр едилә билмәз. Чүнки уча дағларымызын сонсуз әзәмәтиндән, јатағына сығмајан чајларын һиддәтиндән, елин бағрындан гопан јаныглы нәғмәләрдән, күлләрин рәнкләриндән, чичәкләрин ијиндән, Мил дүзүнүн, Муғанын сонсуз дүзәнлијиндән, ағсачлы бабаларын әглиндән, камалындан, дүшмән үстүнә чуман Гыратын налындан гопан сәсдән, халгымызын алдығы илк нәфәсдән јаранан милли сәрвәт, мүгәддәс не'мәт олан

Бу дил—бизим руһумуз, ешгимиз, чанымыздыр,
Бу дил—бир-биримизә әһди-пејманымыздыр.
Бу дил—танытмыш бизә бу дүнјада һәр шеји,
Бу дил—әчдадымызын бизә гојуб кетдији
Ән гијмәтли мирасдыр. Ону көзләримиз тәк
Горујуб, нәсилләрә биз дә һәдијјә верәк.

Вәтән мәһәббәти шаирин 70—90-чы илләрдә Чәнуби Азәрбајчан мөвзусунда гәләмә алдығы ше'рләрдә («Шәһријара», «Ејни јаддајыг», «Чәнублу бачыма», «Бизләрә һәсрәт», «Нә ондансан, нә бундан» вә с.) дә хүсуси бир гүввәтлә сәсләнир. Һәмин ше'рләрдә Б. Ваһабзадә доғма Вәтәнинин, халгынын ики јерә парчаланмасындан тарихин ән әдаләтсиз һөкмләриндән бири кими үрәк јанғысы илә бәһс едир, халгымызын дәрдли синәсинә чәкилмиш һәсрәт дағындан фәрјад гопарыр:

Кезүмә әкс олуб һәсрәт көзләрин,
Һәсрәтин зүлмүндән каса долубдур.
Дәрдләрдән сөз ачан дәрдли сөзләрин
Ајрылыг дәрдимә дәрман олубдур.

Лакин Б. Ваһабзадә Вәтәнинин чоғрафи бахымдан икијә бөлүнсә дә, тарих, мә'нәвијјат, дил, бир сөзлә, милли варлыг бахымындан үрәкбир, бүтөв, бөлүнмәз олундуғуну хүсусилә вурғулајыр:

Биз ики гардашыг, бир анамыз вар,
Бир бөјүк торпағын ики оғлујуг.
Орда Шәһријарам, бурда Бәхтијар.

***

Лирика Б. Ваһабзадә поезијасынын чаны, ганы, руһудур вә о, һаглы олараг, мүасир әдәбијјатымызда лириканын ән көркәмли

нүмајәндәләриндән бири кими мәшһурдур. Лакин шаир ејни заманда, епик ше'р саһәсиндә дә мәһсулдар ишләјир. О, мүхтәлиф мөвзуларда, тәкчә өз јарадычылығында дејил, үмумијјәтлә, чағдаш әдәби һәјатымызда диггәтәлајиг һадисә олан бир сыра поемалар јазмышдыр. Гејд едилмәлидир ки, онун епик јарадычылығында да лирик башланғыч ачыг-ашкар нәзәрә чарпыр. «Садә адамлар» (1954), «Изтирабын сону (1956), «Шәби-һичран», «Күлүстан» (һәр икиси 1958), «Е'тираф» (1961), «Ағлар—күләјән» (1962), «Јоллар—оғуллар» (1963), «Һәјат—өлүм» (1965), «Тәздадлар», «416» (һәр икиси 1967), «Муғам» (1974), «Атылмышлар» (1978), «Америка көзәли» (1982), «Мәрзијә» (1984), «Бағышлајын, сәһв олуб» (1985), «Ләјагәт» (1986), «Шәһидләр» (1990) вә с. поемаларында шаирин лирикасында галдырылан милли-тарихи, мә'нәви-әхлаги, сосиал-ичтимаи вә сијаси проблемләр даһа вүс'әтли бәдии тәчәссүмүнү тапмышдыр.

Инсанын дахили, мә'нәви-әхлаги аләми, онун ичтимаи керчәкликлә тәмасда дәјишмәси, мә'нәви ахтарышлары вә камилләшмәси Б. Ваһабзадәнин поемаларынын апарычы мөвзуларындандыр. Һәмин мөвзу шаирин «Садә адамлар», «Изтирабын сону», «Е'тираф», «Һәјат—өлүм», «Атылмышлар» вә с. поемаларында хүсусилә бариз әксини тапмышдыр. Бу бахымдан С. Вурғунун «Ајкүн» поемасындан сонра мә'нәви-әхлаги мөвзуда јазылмыш ән јахшы әсәрләрдән олан «Изтирабын сону» вә «Е'тираф» поемалары хүсусилә диггәтәлајигдир. Һәр ики поемада һадисәләр әсасән ән'әнәви аилә-мәишәт мәсәләләри чәрчивәсиндә чәрәјан етсә дә, гәһрәманларын мә'нән тәмизләнмәсиндә, учалмасында чәмијјәтдәки мә'нәви-әхлаги абһаванын, иглимин һәлледичи тә'сири габарыг көстәрилир.

«Һәјат—өлүм» поемасы ичтимаи-әхлаги конфликтин сосиал сигләти вә даһа дәриндән һәлл едилмәси, шаирин чыхардығы мә'нәви-фәлсәфи нәтичәләр бахымындан ајрыча гејд едилмәјә лајигдир. Поемада кәнчлијиндә халгынын гәһрәман кечмишини, көркәмли шәхсијјәтләринин мүбаризә јолуну өјрәнмәк үчүн тарихчи олмаг арзусу илә јашајан, лакин һәјата обывател мүнасибәтин тә'сири алтында мә'нәви ифласа уғрајан, нәһајәт, өлүм камерасына дүшән Фикрәтин бир инсан кими фачиәсинин көкләри, сосиал-психоложи сәбәбләри ачыланыр. Шаир һәјатла өлүм арасындакы гыса вахт мөһләтиндә өмүр тарихини көзләри өнүндән кечирән гәһрәманын өзүнү бир инсан кими дәркетмә, јенидән доғулма аныны мә'нәви зирвә кими мә'наландырыр. Мараглыдыр ки, поема елә илк дәфә мәһз «Зирвә» ады илә дәрч олунмушдур.

Б. Ваһабзадә гәһрәманларынын мә'нәви изтирабларыны, һәјәчан вә сарсынтыларыны, мә'нәви тәкамүл просесини бәдии-психоложи инандырычылыгла тәсвир едир.

«Муғам» поемасынын башлыча мөвзусу милли мә'нәви сәрвәтләрә гајғы илә јанашмаг, онлары горујуб сахламаг, кәләчәк нәсил-

ләр үчүн јашатмагдыр. Муғам мәһз халгымызын белә әвәзсиз милли мә'нәви сәрвәти, руһи аләми, естетик дүнјакөрүшү, сәнәт идракы, психолокијасы, бир сөзлә, онун милли варлығыдыр. Нә гәдәр ки, бу мә'нәви јаддаш нәсилдән-нәслә өтүрүләрәк јашајыр, демәли халг да јашајачагдыр. Бу мә'нада поеманын гәһрәманы халгдыр.

«Шәби-һичран» поемасы даһи Фүзулинин мөһнәт долу һәјатындан, «Ағлар—күләјән» поемасы бөјүк Сабирин ше'рләриндәки јахын вахтлара гәдәрки һәјатымызын керчәклији илә сәсләшән һәгигәтләрдән — азадлығы, сәрвәтләри, дили, милли ләјагәти әлиндән алынмыш халгымызын ачы талејиндән бәһс едир.

Бејнәлхалг мөвзуда јаздығы әсәрләр Б. Ваһабзадәнин јарадычылығында мүһүм јер тутур. Бу да олдугча тәбиидир. Чүнки Б. Ваһабзадәјә көрә Јер үзәриндәки бүтүн инсанлар—биз «һамымыз бир кәминин јолчусујуг». Она көрә дә онун инамынча, өз Вәтәнинин оғлу олан бир вәтәндаш, ејни заманда, бәшәријјәти дүшүнән, онун талеји үчүн нараһатлыг кечирән дүнја вәтәндашына чеврилир. Шаир бејнәлхалг мөвзуда бир сыра ше'рләр јазмышдыр. Бир чох харичи өлкәләрә сәфәрләринин тәәссүраты әсасында јазылдығындан «Сәјаһәт ше'рләри» башлығы алтында бирләшдирилән һәмин ше'рләр шаирин вәтәнпәрвәрлик руһунда јаздығы ән јахшы әсәрләрлә јанашы дурмаға лајигдир. Лакин Б. Ваһабзадәнин һәмин мөвзуда јаздығы поемалар идеја-бәдии сигләти илә даһа санбаллы олуб, чағдаш епик поезијамызын диггәтәлајиг уғурларындан сајыла биләр. Бу бахымдан Әлчәзаир халгынын милли азадлыг мүбаризәсинә һәср олунмуш «Јоллар—оғуллар», Чәнуби Азәрбајчан халгынын милли зүлм вә истибдад әлејһинә мүбаризәсиндән бәһс едән «Мәрзијә», һабелә «Тәздадлар», «Америка көзәли» поемалары хүсусилә гејд олунмалыдыр.

***

Дејилдији кими, азадлыг руһундан јоғрулмуш, азадлыг һавасы илә нәфәс алан Б. Ваһабзадә поезијасынын мәһәк дашы, әзәли вә әбәди мөвзусу Азәрбајчан, онун тарихи талеји, бу күнү, кәләчәјидир. Ән бөјүк арзусу, амалы доғма Вәтәнинин, халгынын дүнјанын мәдәни өлкәләри вә халглары арасында лајигли јер тутмасы олан шаир 70 иллик гырмызы совет империјасы дөврүндә азадлыгдан мәһрум едилмиш, мүстәгиллији оғурланмыш, милли ләјагәт вә шәрәфи тапданмыш, сәрвәтләри гәсб вә талан едилмиш Ана Азәрбајчанын башына кәтирилән мүсибәтләри, тоталитар амирлик режими шәраитиндә мүмкүн олан бүтүн имканлардан, үсуллардан истифадә едәрәк, чәсарәтлә ачыб-көстәрмәјә чалышмышдыр.

Лакин амансыз сијаси вә естетик гадағаларын, мәш'ум тә'гибләрин һөкм сүрдүјү бу мәнһус режим шаирин үрәјинин дәринликләриндә һајгыран, бүтүн варлығыны јандырыб-јахан ачы һәгигәтләри, халгына гаршы едилән зүлм вә һагсызлыглары нәинки ачыг-ашкар, һәтта ејһамла да олса, дилләндирмәјә имкан вермирди.

208314
Азербай...нская Республиканская БИБЛИОТЕКА им. М.Ф. Ахундова

Буна бахмајараг, Б. Ваһабзадә әсл вәтәндашлыг гејрәти вә чәсарәти көстәрәрәк һәмин һәгигәтләри халгына чатдырыр, онун милли шүуруну, азадлыг руһуну ојадыр, аловландырырды. Бунун илк бариз нүмунәси шаирин 1958-чи илдә јаздығы «Күлүстан» поемасы иди. «Ики јад»ын — рус чаризми илә Иран шаһлығынын «бирләшән әлләри илә икијә ајрылан бир елин, бир Вәтәнин» тарихи фачиәсинә сәбәб олан мәнһус Күлүстан мүгавиләсинин (1813) бағланмасындан бәһс едән бу поема мәһз о вахткы көлә «рәһбәр»ләримизин, рәсми даирәләрин Азәрбајчанын «көнүллү сурәтдә Русијанын тәркибинә дахил олмасы»нын 150 иллијини тәнтәнә илә «бајрам» етмәјә һазырлашдығы әрәфәдә јазылмышды. Ајдындыр ки, belә бир вахтда поеманын дәрч олунмасына рәсми ичазәдән сөһбәт белә кедә билмәзди вә о, јалныз әлјазмасы шәклиндә әлдән-әлә кечәрәк кизличә јајылыр, әзбәрләнирди. Лакин шаирин сәсинә сәс верән гејрәтли оғуллар тапылды вә поема 1959-чу илдә «Нуха фәһләси» гәзетиндә дәрч олунду. Бунун үстүндә 34 јашлы шаирин башы нәләр чәкмәди?..

Лакин тә'гибләр, јасаглар, мә'нәви вә мадди мәһрумијјәтләр шаири горхутмады, ону өз әгидәсиндән, мәсләкиндән, һагг јолундан дөндәрә билмәди. Чүнки онун гәлбиндә һәлә ушаглыгдан һәјатда көрдүјү һагсызлыглара гаршы сөнмәз нифрәт, һагга, әдаләтә, сарсылмаз мәһәббәт јува гурмуш, көк салмышды. Бу һагда шаирин «Өмүрдән сәһифәләр» адлы автобиографик јазысында мараглы мә'лумата раст кәлирик.[1] Шаир көстәрир ки, һәлә ушагкән бу мүнасибәтлә бир ше'р дә јазмышды. Ше'р «Ән бөјүк һагсыздыр һаггы ахтаран» мисрасы илә битирди. Бу, әлбәттә, һаггын гәләбәсинә инамыны итирмиш ушаг-шаир гәлбиндән гопан ачы фәрјад нидалары иди. Лакин заман кечдикдә ушаг гәлбинин бу көврәк, һәзин нидалары халгынын милли һүгугларынын мүдафиәсинә галхан вәтәндаш шаирин гүдрәтли, гәтијјәтли е'тираз вә иттиһам сәсинә чеврилди. Мәһз буна көрә дә башына кәлән бәлалардан ибрәт дәрси көтүрән Б. Ваһабзадә гәлбини, бејнини, бүтүн варлығыны кәмирән һәгигәтләри дилә кәтирмәк үчүн мүхтәлиф әдәби фәндләрә, үсуллара әл атды, каһ һадисәләри, чоғрафи мәканыны дәјишәрәк, харичи мәмләкәтләрә, каһ да бөјүк сәләфи М. Ф. Ахундзадәнин «Алданмыш кәвакиб» повестиндәки кими тарихә кечирди. Беләликлә, «Күлүстан»дан сонра бир-биринин ардынча «Ағлар—күләјән», «Јоллар—оғуллар», «Тәзадлар», «Америка көзәли» вә с. поемалары, харичи өлкәләрә сәјаһәтләринин тәәссүраты алтында јазылмыш ше'р силсиләләри мејдана кәлди.[1] «Гызым, сәнә дејирәм, кәлиним сән ешит» принсипи илә јазылмыш бу әсәрләрдә, шаир бирбаша сөјләмәк мүмкүн олмајан, лакин ајыг охучуларын һансы

---

[1] Б. Ваһабзадә. Шәнбә кечәсинә кедән јол. Бакы, 1991, сәһ. 250—252.

симә тохунулдуғуну дәрһал баша дүшдүјү һәгигәтләри дејә билмишдир.

Шаир һәлә ачыг сәма алтында нәһәнк халглар һәбсханасы олан гырмызы империјанын дәмир диварлары арасында, азадлығын «гуруча бир ад» олдуғу совет инзибати-амирлик режими шәраитиндә, ичимиздә ағласаг да, ојнајыб күлмәјә, гара күнүн ичиндә «ағ күнлүјәм» гышгырыб, аға бүкүлмәјә» мәчбур олдуғумуз бир вахтда — 1981-чи илдә бунунла әлагәдар јазмышды:

Ичими көстәрмәдим чаһил тутан күзкүјә,
Үздә күлүб үрәкдә мүшкүлүмә ағладым.
Милләтимин дәрдини үнванлајыб өзкәјә,
Башгасынын јасында өз өлүмә ағладым.

«Күлүстан»ла ејни илдә гәләмә алынмыш дикәр бир әсәриндә — М. Фүзулијә һәср олунмуш «Шәби-һичран» поемасында шаир XVI әсрин даһи классикинин дили илә:

Шәби-һичран гоча Шәргин өз варлығы, өз адыдыр,
Мәһкум олан милләтләрин «јандым» дејән фәрјадыдыр

— дејәндә һеч шүбһәсиз, илк нөвбәдә, ики јерә парчаланмыш, һәр парчасы бир гәсбкар дөвләтин әсарәтиндә инләјән өз өлкәсинин, милләтинин талејинә ағлајырды. Санки узаг кечмишә иснад едилән:

Һәлә бирлик көрмәмиш мәним бөјүк Вәтәним,
Гәсбкарлар әлиндә дидилди, парчаланды,
Анчаг сәрвәти дејил, үрәји дә таланды

— дејән шаир сәрраст ејһамла Азәрбајчанын чағдаш вәзијјәтинә ишарә вурурду. Шаир Фүзулинин ше'рләрини «һәрәси бир дијарада дүшән гардаш, бачылары бир-биринә танытдан», «гардаша гардашын әлләрини чатдыран», «парчаланмыш бу ели — Бөјүк Азәрбајчаны бирләшдирән» рәмз кими мә'наландыраркән бу тајлы-о тајлы милјонларла һәмвәтәнләримизин әсрләр боју үрәкләринин дәринликләриндә кәздирдикләри ән һәсрәтли арзусундан, диләјиндән хәбәр верирди.

«Ағлар—күләјән» поемасында бөјүк Сабирин дили илә:

Хәјалым азад олсун,
Дүшүнчәм азад олсун.
Үрәјимин сөзүнү
Мән јазмаг истәјирәм,
Гој гәләм азад олсун.
Мән көрмәк истәјирәм,
Көзләрим азад олсун.
Данышмаг истәјирәм,
Сөзләрим азад олсун.
Гышгырмаг истәјирәм,
Гој дилим азад олсун,
Додағым азад олсун.

Ешитмәк истәјирәм,
Гулағым азад олсун.
Әсарәт зәнчирини
Мән гырмаг истәјирәм
Голларым азад олсун...
Истәјирәм азадлыг
Мәни јердән көтүрән
Мәһкәм бир ганад олсун.
Истәмирәм азадлыг
Гуруча бир ад олсун.

—дејәндә, шаир, һеч шүбһәсиз, 70 иллик совет режими әрзиндә бүтүн бу истәкләрдән мәһрум едилән халгымызын арзуларыны дилә кәтирирди.

«Јоллар—оғуллар» поемасынын мөвзусу Әлчәзаир халгынын милли азадлыг мүбаризәсиндән көтүрүлсә дә, поемада Азәрбајчанын тарихи талеји илә сәсләшән мәгамлар чохдур. Шаир әлчәзаирлиләрин мүбаризәси фонунда тәгрибән Әлчәзаирлә бир вахтда мүстәмләкә бојундуруғу алтына дүшән доғма Азәрбајчанынын дәрдләрини дә гәләмә алмышдыр. Поеманын Азәрбајчанын «кәнүллү» сурәтдә Русијанын тәркибинә дахил олмасынын 150 иллијинин «бајрам» едилмәсинә һазырлыг әрәфәсиндә јазылдығыны хатырласаг, о дөвр үчүн чох бөјүк чәсарәт тәләб едән:

Өз јурдумда гул олуб, әср јарым ағладым

мисрасынын әсл һәдәфи вә мә'насы дәрһал ајдынлашар.

Поема Әлчәзаир—Азәрбајчан мәтналты паралелләри апармаг үчүн зәнкин материал верир. Бурада бир мисалла кифајәтләнирик. Үчүнчү фәсилдә Мустафанын әввәлчә шовинист тарих мүәллими, сонра исә атасы Бен-Османла кимин-кимә—«вәһши» Әлчәзаирин «мәдәни» Фирәнкистанамы, јохса әксинә, икинчинин биринчијә «миннәтдар олмасы»на даир мүбаһисәсиндә дедији:

Дәмир зинданлара салдылар бизи,
Парисә дашыјыб сәрвәтимизи...
Кәлиб евимиздә бизи сојдулар,
Анчаг адымызы вәһши гојдулар...
Бир сорушан јохдур бу кәлмәләрдән
Бу вәһши дедијин сәнсән, јохса мән...
Адәт-ән'әнә дә мәһв олур артыг
Биз талан олмушуг өз евимиздә
Бу маһир оғурлуг,
бу таланчылыг
Бәлкә мәдәнијјәт сајылыр сиздә?

мисралары бирбаша 150 ил мүстәмләкә әсарәтиндә олан Азәрбајчанын тарихи һәгигәти илә сәсләширди.

Һәјатымызын ачы һәгигәтләрини долајысы илә — һадисәләри, мәтләби башга өлкәләрә кечирмәклә демәјин бариз нүмунәләри-

нә шаирин бејнәлхалг мөвзулу ше'рләриндә дә бол-бол раст кәлирик. Онлардан бири «Дан јери» ше'ридир. Бир сыра ше'р вә поемаларында олдуғу кими, бурада верилән епиграф да, әслиндә, изи итирмәк васитәсиндән башга бир шеј дејил. Чәсарәтлә демәк олар ки, ше'рдәки «АБШ» әвәзинә «ССРИ», «ФБР» әвәзинә «ДТК», «Ағ ев» әвәзинә «Кремл», «Полинг» әвәзинә «Сахаров, «һөкумәт» әвәзинә «партија» јазылса, о, тамамилә тоталитар совет режиминин керчәклијини әкс етдирән әсәрә чевриләр. Мәсәр:

—Мәним фикрим,
сәнин фикрин,
онун фикри...
Бу нә демәк?
Бир өлкәнин милјон-милјон вәтәндашы
Башга-башга дүшүнәрсә,
Бәс һөкумәт нәјә кәрәк?
Биз һамымыз бир фикрин
бир сәсијик

мисралары бизә сон вахтлара гәдәр дилләрдә вирд олан «партија илә халг јекдилдир», «партија халгын дүшүнән бејни, вуран нәбзидир», «партијанын сөзү халгын сөзүдүр» вә с. вә и. а. кими јыпранмыш шүарлары хатырлатмырмы? Ахы, кимә сирдир ки, мәһз гырмызы империја гүдрәтли һәрби техникаја —атом, һидрокен бомбаларына, ракетләрә, «милјон-милјон гошуна» малик олса да, дүшүнән бејинләрдән, ағыл, зәка саһибләриндән — башга чүр дүшүнәнләрдән даһа чох горхурду.

Асија вә Африка јазычылары Дашкәнд мүшавирәсинин (1958) тәәссүраты алтында јазылмыш «Нео» ше'риндәки өз јурдунда, «мәнзилиндә», «дили бағлы, голу бағлы мәһкум» олан африкалы гаранын дилиндән дејилән ашағыдакы мисраларын да сәтиралты мә'насы, әслиндә, «нео» — «јени мүстәмләкәчилик» «һијләләри» үзәриндә гурулмуш империјадан башга бир шеј олмајан кечмиш Совет Иттифагы халгларынын талејинә ејһамлы ишарә иди:

Јаман дәрддир,
Өзкәсинә јамаг олмаг!
Јаман дәрддир,
Азадлығын һәсрәтинә
дамаг олмаг.
Јаман дәрддир,
Көзүн ола,
амма көрә билмәјәсән.
Јаман дәрддир,
Әлин ола
Евиндәки зир-зибили
Сән сүпүрә билмәјәсән.

Јаман дәрддир,
Дилин ола,
нә данышыб, нә динәсән.
Јаман дәрддир,
Ағлын ола,
өзкәсинин ағлы илә
дүшүнәсән..

Шаир:

Азадлыг наминә ган төкән дә биз
Бу күн азадлыға сәдд чәкән дә биз.

Вә ја:

Бу күн азадлыға гылынҹ чәкибдир
Азадлыг адындан данышан өлкә—
(«Тәзадлар»)

дејәндә дә һәссас охучулар демократијанын, азадлығын јалныз Конститусија адландырылан кағыз үзәриндә мөвҹуд олдуғу, халгларын «азад нәфәс алдығы» кечмиш Совет Иттифагына ишарә едилдијини асанлыгла баша дүшүрдү.

Илк бахышда сырф совет мөвзусунда гәләмә алынмыш, әсасән азәрбајҹанлылардан ибарәт кечмиш 416-чы дивизијанын рәшадәтли дөјүш јолундан бәһс едән «416» поемасында да шаир Азәрбајҹанын, әслиндә, бүтүн мадди вә мә'нәви сәрвәтләрини өзкәләрин мәнимсәдији мүстәмләкә вәзијјәтиндә олдуғуну, јадларын евиндә чыраг кими јандығымызы, «бујур» дејә-дејә гонағы евимизин саһиби еләдијимизи, күнәш бизим олдуғу һалда сәһәрин өзкәјә гисмәт олдуғуну көстәрәрәк јазырды:

Мәним сәрвәтимә чаһан көз дикди,
Сәрвәтим, дөвләтим она кәрәкди.
Атам јер шумлады, атам јер әкди,
Әмәк мәним олду, бәһәр өзкәнин.

Ачды синәсини бизә бу торпаг,
Аләми бәзәјиб лүт олдуг анҹаг.
Чыдырда чапсаг да һамыдан габаг
Һүнәр бизим олду, нәмәр өзкәнин,
Гызыл бизим олду, кәмәр өзкәнин.

Шаир һәрдән үрәјиндә гөвр едиб күкрәјән, фәрјад гопаран аҹы һәгигәтләри ачыг-ашкар ифадә етмәкдән дә өзүнү сахлаја билмирди. Лакин, ајдындыр ки, милли әсарәт вә көләлик әлејһинә үсјанкар руһлу бу ше'рләри ади инсан һүгугларына белә гәним кәсилән тоталитар диктатура режими шәраитиндә чап етдирмәк мүмкүн дејилди. Һәмин ше'рләрин бир гисми Б. Ваһабзадәнин «Нағыл-һәјат» (1991) вә «Јени ше'рләр» (1993) китабларындакы «Сандыгдан сәсләр» бөлмәсиндә верилмишдир. «Һөрүмчәк тор бағлады» (1968) ше'ри бу бахымдан хүсусилә диггәтәлајигдир. Советләшмәдән сонра тарихимизин данылдығыны, милли-мә'нәви варлығымызын унутдурулдуғуну, кимлијимизин ујдурма тарихлә анылдығыны, дилимизин јасаг, руһумузун гәлбимиздә әбәди дустаг едилдијини, әслиндә, јашамајыб сүрүндүјүмүзү, өзкәјә гул олмағы шәрәф билдијимизи, јаланларын ләјагәтин үстүнә көлкә салдығыны үрәк јанғысы илә дилә кәтирән шаир, нәһајәт, јазырды:

Вурушмадыг, барышдыг
Биз азадлыг адланан
Бир ујдурма нағылла.
Өлән дүшүнҹәләрә
Гәлбимиз јас сахлады.
Һәгигәти демәкдән
Елә горхдуг,
ағылла
һәгигәт арасында
һөрүмчәк тор бағлады.

Е'тираф едәк ки, «хошбәхт милләт» кими ујдурма «азадлыг» көлүндә «үздүјүмүз» бир вахтда бу үсјанкар мисралары демәјә һәр шаирин вәтәндашлыг гејрәти вә ҹүр'әти чатмазды...

Һәлә 1962-ҹи илдә гәләмә алдығы «Јоллар—оғуллар» поемасында шаир санки 1990-чы илин 20 Јанвар шәнбә кечәсинин һәгигәтини узагкөрәнликлә дујараг јазмышды:

Мәһкум бир мәмләкәт күлүстан олмаз,
О, шәһид ганыјла суварылмаса.

Чүнки шаир өз халгынын јахын тарихиндән јахшы билирди ки:

Азадлыг алынар, јаддан умулмаз,
Азадлыг верилмәз әрмәған тәкин.
Верилән азадлыг азадлыг олмаз
Башга бир рәнкидир о, әсарәтин.

...1990-чы илин мәш'ум 20 Јанвар кечәсиндә Азәрбајҹан торпағы беләчә јүзләрлә шәһид өвладынын ал ганына бојанды. Елә бу вахт шаир халгымызын фәрјад сәсини, Вәтәнимизи һәр ваҹһлә әсарәт зәнҹириндә сахламаға, онун мәш'әл кими аловланан, вулкан кими пүскүрән азадлыг ешгини, истиглалијјәт амалыны боғмаға ҹәһд көстәрән гудуз империја гүввәләринин јени ганлы ҹинајәтини публисистик чыхышлары илә бүтүн дүнјаја чатдырмагла јанашы, өлкәмизин тарихиндә фаҹиәвилији гәдәр дә шәрәфли олан јени сәһифәнин, јени еранын башланғычыны гојан 20 Јанвары ган јаддашымыза һәкк еләјән «Шәһидләр» поемасыны јазды:

Азадлыг ағачы бар верә билмәз,
Шәһидләр ганыјла суварылмаса

— дејән шаир 20 Јанвар шәһидләринә дәрин јас сахласа да, «һагсызлыг үстүндән һагга көрпү салан» бу гејрәтли Вәтән өвладлары-

нын ганынын һедәр кетмәдијини, онларын өз һүнәрләрилә «азадлыг тумуну әкдикләрини» вурғулајараг јазырды:

Тарихи јашадыб диләјимиздә,
Бир јумруға дөндүк о кечә биз дә.
Јыхыб көләлији үрәјимиздә
Чәсарәт мүлкүнү тикди шәһидләр.

Мисалларын сајыны истәнилән гәдәр артырмаг мүмкүндүр...

Чәсарәтлә вә мүбалиғәсиз демәк олар ки, Б. Ваһабзадә поезијасы он илләр боју үрәк ганыјла долу бу һәгигәтләри гәлбимизә, бејнимизә јеридәрәк милли интибаһымызы, азадлыг идеолокијамызы истиглалијјәт савашымызы һазырлајан, мүдриклик зирвәсинә чатмыш милли-фәлсәфи поезијадыр.

***

Б. Ваһабзадә даим јарадычылыг ахтарышында олан сәнәткардыр. Бу ахтарышлар һәм мәзмун-мүндәричә, һәм дә сәнәткарлыг, форма вә жанр мәсәләләринә ејни дәрәчәдә шамилдир. Мәһз һәмин ахтарышлар Б. Ваһабзадәни драматуркијаја кәтириб чыхармышдыр. О, чағдаш поезијамызын ән јүксәк зирвәләриндән бириндә дуран шаир олмагла јанашы, бу күн драматуркијамызын да мәһсулдар нүмајәндәләриндән бири кими танынып.

Б. Ваһабзадәнин сәһнә әсәрләриндә поезија илә драматуркија говушур, үзви сурәтдә бирләшир. Шаирин драматуркијасы поезијасынын, үмумән, јарадычылығынын үзви тәркиб һиссәси, бир нөв онун давамыдыр. Шаир ше'р вә поемаларында галдырдығы мә'нәви, сосиал проблемләри пјесләриндә фәлсәфи мөвгедән, бүтүн зиддијјәтләри илә даһа кениш вә бәдии вүс'әтлә гојуб һәлл едир.

Мә'нәви-дахили аләмә нүфуз етмәк, бу «икинчи аләми» тәһлил јолу илә инсаны дәрк етмәк — Б. Ваһабзадәнин поезијасыны классик ше'римизә, илк нөвбәдә, Нәсимијә јахынлашдыран бу үмдә сәчијјәви чәһәт шаирин драматуркијасынын да ән бариз хүсусијјәтидир. Тәсадүфи дејил ки, Б. Ваһабзадәнин илк пјесләриндән бири мәһз «Икинчи сәс» адланыр. Әсәрдә драматуржи конфликт мәһз гәһрәманларын дахили аләминдә, бир-бири илә гаршылыглы мә'нәви мүнасибәтләриндә инкишаф едир. Арзу вә Рәшад сурәтләри бу бахымдан сәчијјәвидир. Драматург һисслә шүур арасында чырпынан, дујғулары узун мүддәт ағылын күчү илә рам едә билмәјән бу инсанларын дахили чарпышмаларыны, мә'нәви изтираб вә һәјәчанларыны психоложи инандырычылыгла тәсвир едир. Бу тәзадлы чарпышмада инсан икиләшир. Мәһз бу дахили икиләшмә инсаны даһа јүксәк мә'нәви бүтөвлүјә апаран амилдир. «Икинчи сәс»дәки бу мә'нәви-әхлаги проблем «Јағышдан сонра» пјесиндә дә давам едир. Пјесдә көзәл, саф һиссләрин рија вә хәјанәтлә үз-үзә көлмәси вә сағлам мүһитин, нәчиб инсанларын көмәји илә гәләбә

чалмасы марағлы инсан характерләри илә, көркин драматуржи вә психоложи вәзијјәтләрдә инандырычы тәрздә кестәрилир.

Мүасирләрин мә'нәви аләмини даһа дәриндән, јүксәк бәдииликлә тәсвир етмәк сә'јләринин бәһрәси «Јоллара из дүшүр» (1978) пјесиндә нәзәрә чарпыр. Мүәллиф мүһәндис Әлиханын мә'нәви ифласыны, лакин вахты илә атыб кетдији оғлу Дашгынын өз доғма өвлады олдуғуну, арвады Ајнурун она садиг галдығыны билдикдә кечирдији мә'нәви сарсынтылары, изтираблары вә сәһвләрини баша дүшмәсини психоложи инандырычылыгла кестәрир.

«Гызыл алма» пјесиндә һадисәләр шәһәр клиникаларындан бириндә чәрәјан етсә дә, сөһбәт чисмани хәстәликләрдән дејил, худпәсәндлик, биканәлик кими әхлаги ејбәчәрликләрдән кедир. Һәким Тоғрулла клиниканын хидмәти вәзифәсиндән суи-истифадә едәрәк онун чох мүһүм кәшфинә шәрик чыхмаг истәјән мүдири бүрократ вә фитнәкар профессор Салман Таһиров арасында кедән конфликт Тоғрулун мә'нәви гәләбәси илә баша чатыр. Пјесин драматуржи камиллији Б. Ваһабзадәнин бир сәнәткар кими там јеткинләшдијини сүбут едир.

Әхлаги проблемләр Б. Ваһабзадәнин «Вичдан» драмынын, радио-пјесләринин, ссенари вә драматик новеллаларынын да әсас мөвзусудур.

«Дар ағачы» вә «Фәрјад» пјесләри исә тарихи мөвзуја һәср олунмушлар. «Дар ағачы»нда Бабәкин е'дамындан сонра Азәрбајчанда баш верән һадисәләр, Вәтәнә әрәб валиси кими гајыдан Афшинин талеји фонунда тәсвир едилир. Әсәрдә Афшинин мә'нәви-әхлагы ифласынын сәбәби онунла доғма халгы арасындакы кечилмәз сәддир, онун мә'нәви көләлији, доғма очаға, мүгәддәс ода, чөрәјә, торпаға хәјанәтдән доған дахили пучлуғудур.

Халгымызын тарихинин ән драматик мәгамларындан бири тәсвир едилән «Фәрјад» пјеси Нәсимијә һәср олунса да, бурада шаирин өзү дејил, варлыгларын ән шәрәфлиси сајылан инсаны «әнәлһәгг» («мәнәм һагг»),—дејә јарадан—Аллаһ мәгамына учалдан Нәсиминин инамы, әгидәси вә онун бу әгидәјә, бу һәгигәтә, бу инама тапынмыш сәдагәтли давамчылары—мүридләри I вә II Нәсимиләр (һәллачи Муса, Турал) иштирак едир. Мүәллифин кәлдији фәлсәфи гәнаәт будур ки, инсан һәгигәтдән, Зәкадан, Вичдандан узаглашыб, донуг еһкамларын әсири олдугча ачизләшир, мискинләшир, дүшүнчәсиз көләјә, гула чеврилир.

Б. Ваһабзадәнин јарадычылығындан данышаркән онун публисистикасынын үзәриндән сүкутла кечмәк мүмкүн дејил, чүнки әкс тәгдирдә бу барәдә сөһбәт там олмаз. Поезијасы, драматуркијасы кими, шаирин публисистикасынын да әсасыны сосиал, ичтимаи вә мә'нәви-әхлаги проблемләр тәшкил едир. Ичтимаи вә мә'нәви-әх-

лаги һәјатымыздакы ејбәчәрликләр Б. Ваһабзадә публисистикасынын амансыз тәнгид һәдәфләридир. Шаирин публисистик јазылары онун «Ачыг сөһбәт» (1977), «Вәтән очағынын истиси» (1982), «Кәлин, ачыг данышаг» (1989), «Шәнбә кечәсинә кедән јол» (1991) вә с. китабларында топланмышдыр.

Б. Ваһабзадә классик әдәбијјатымыза, чағдаш Азәрбајчан әдәбијјатынын ән мүхтәлиф вә вачиб јарадычылыг проблемләринә даир әсәрләрин, о чүмләдән «Сәмәд Вурғун» (1968, 2-чи нәшри 1984) монографијасынын, «Сәнәткар вә заман» (1976), «Садәликдә бөјүклүк» (1978), «Дәрин гатлара ишыг» (1986) кими елми-нәзәри вә әдәби-тәнгиди мәгалә топлуларынын мүәллифидир.

Шаирин јарадычылығында бәдии тәрчүмә дә мүәјјән јер тутур. О, Бајронун «Абидос кәлини» поемасыны, Пушкин вә Лермонтовун ше'рләрини, һабелә кечмиш ССРИ вә дүнја халглары әдәбијјатынын бә'зи нүмунәләрини дилимизә чевирмишдир. Һәмин тәрчүмәләр 1982-чи илдә чапдан чыхмыш «Һәр чичәкдән бир ләчәк» китабында топланмышдыр. Әсәрләри дүнјанын бир чох дилләринә тәрчүмә олунмуш, китаблары мүхтәлиф өлкәләрдә нәшр едилмиш, пјесләри бә'зи халгларын сәһнәсиндә тамашаја гојулмушдур.

Азәрбајчанын вә дүнјанын бир чох көркәмли шаир, јазычы, сәнәткар, алим вә мәдәнијјәт хадимләри Б. Ваһабзадә илә достлуг етмиш, онун јарадычылығыны јүксәк гијмәтләндирмиш, һаггында дәјәрли фикирләр сөјләмишләр (онларын бир гисми илә охучулар бу фото-китабда таныш олачаглар).

Б. Ваһабзадә көркәмли ичтимаи хадим, халгын дәрин һөрмәт, мәһәббәт вә е'тимадыны газанмыш ел ағсаггалыдыр. О, халг депутаты кими Азәрбајчанын ичтимаи-сијаси һәјатында јахындан иштирак едир. Б. Ваһабзадә ән јүксәк сәвијјәли дөвләт вә ичтимаи һәрәкатларын нүмајәндә һеј'әтләринин тәркибиндә өлкәмизи дүнјанын бир чох өлкәләриндә ләјагәтлә тәмсил етмишдир.

Б. Ваһабзадә илк гәләм тәчрүбәләриндән олан «Ағ сачлар» ше'риндә гара сачларыны шакирдләринин кәләчәк ағ күнү үчүн, ел јолунда ағардан мүәллимин шәрәфли әмәјини тәрәннүм етмишдир. Инди алны мүдриклик гырышлары илә өртүлмүш ағсачлы Б. Ваһабзадә дә фәхр едә биләр ки, она да надир адамларын талејинә гисмәт олан халг шаири, халг мүәллими, ел ағсаггалы адланмаг шәрәфи нәсиб олмушдур.

Бу, Инсан үчүн ән бөјүк бәхтијарлыгдыр.

Азәр БАҒЫРОВ
Республиканын әмәкдар журналисти

БӘХТИЈАР ВАҺАБЗАДӘ

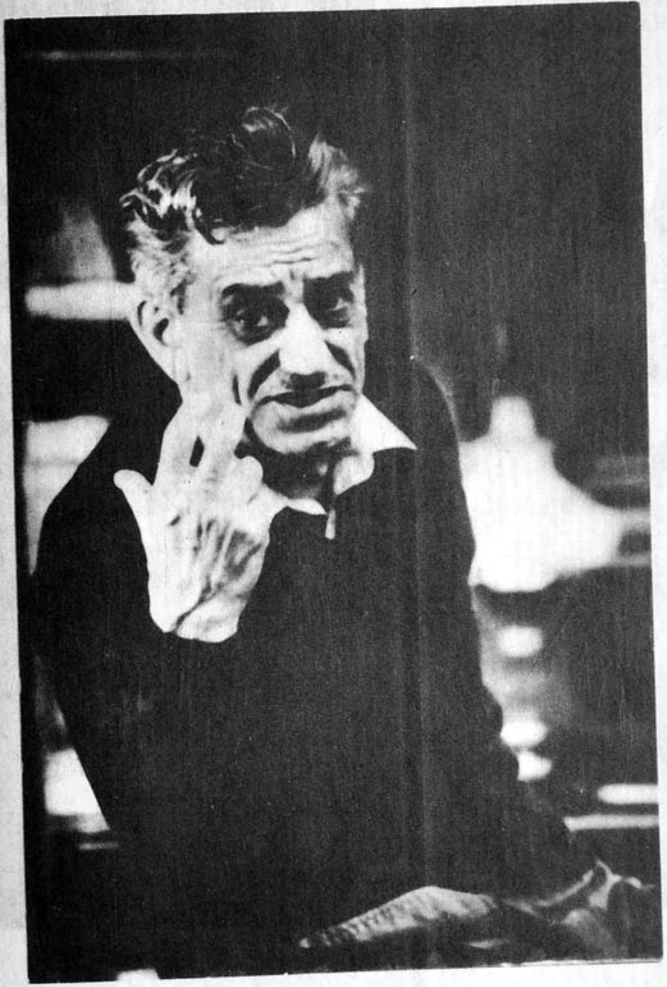

Горхурам дүнјада бир заман кәлә
Инсанлар јашаја, инсанлыг өлә.

Мән өз һејрәтимин чәмәнлијиндән
Ҹаваблар ахтарыб, суаллар дәрдим.
Һејран олмасајдым бу дүнјаја мән,
Һејрәтсиз һалыма һејрәтләнәрдим.

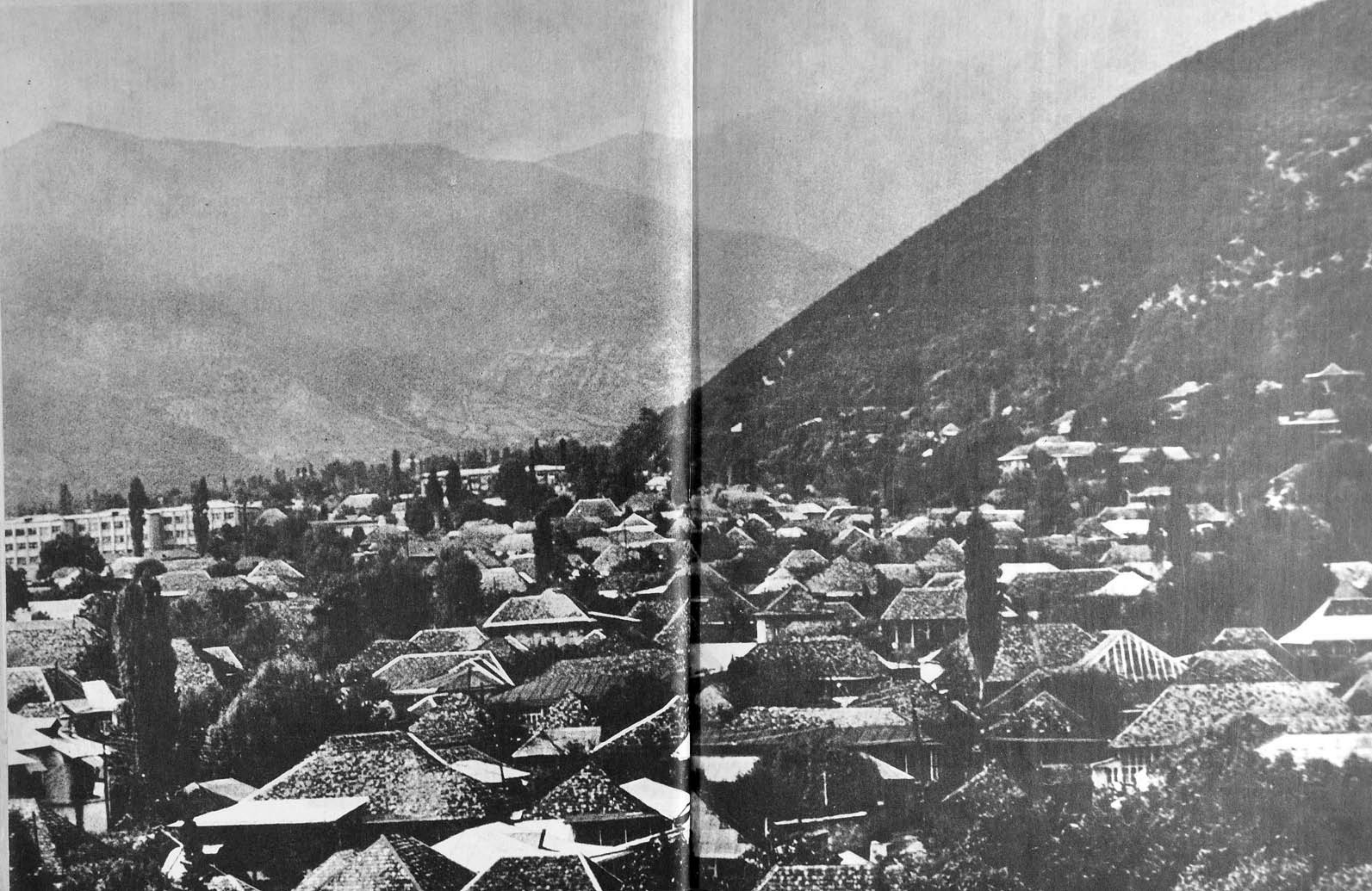

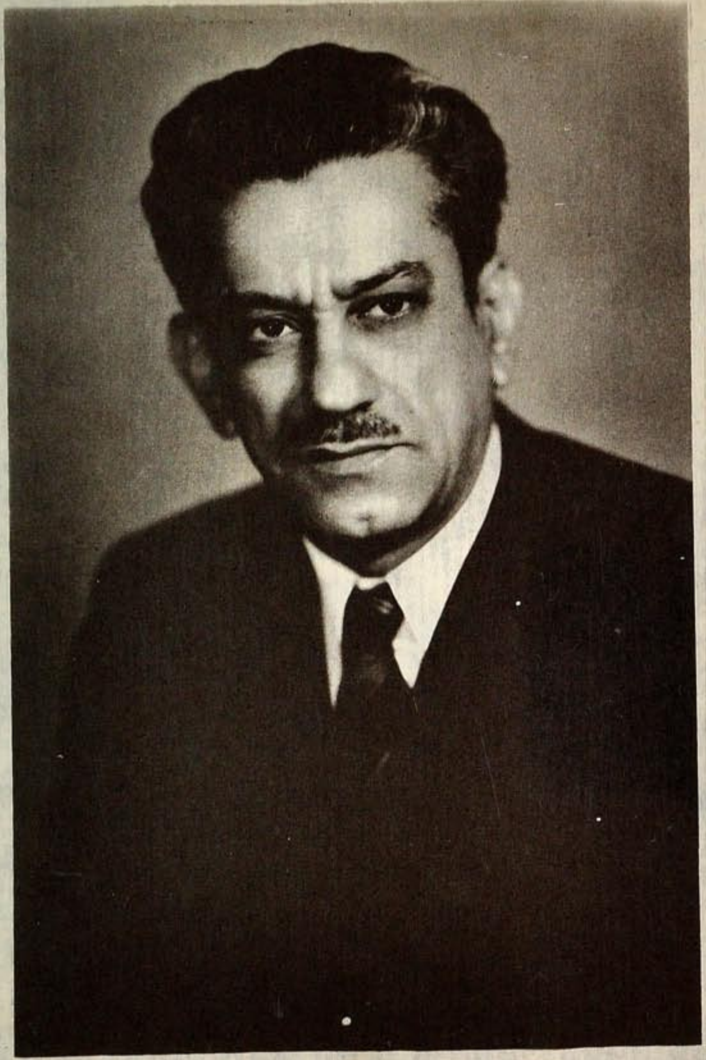

Азәрбајҹан Республикасынын президенти Һејдәр Әлијев вә Бәхтијар Ваһабзадә. 1994.

Азәрбајҹан Республикасынын нүмајәндә һеј'әти түрк дөвләтләри башчыларынын II Зирвә топлантысынын ачылышында. Һ. Әлијев, Б. Ваһабзадә, Һ. Һәсәнов. Истанбул. 1994.

Халг рәссамы Қ. Әлијевин үзәриндә Түркијә Республикасынын президенти Сүлејман Дәмирәлин портрети тохунмуш халчасынын тәгдим едилмәси мәрасиминдә Сүлејман Дәмирәлә һәср олунмуш ше'рини охујаркән. Анкара. 1994.

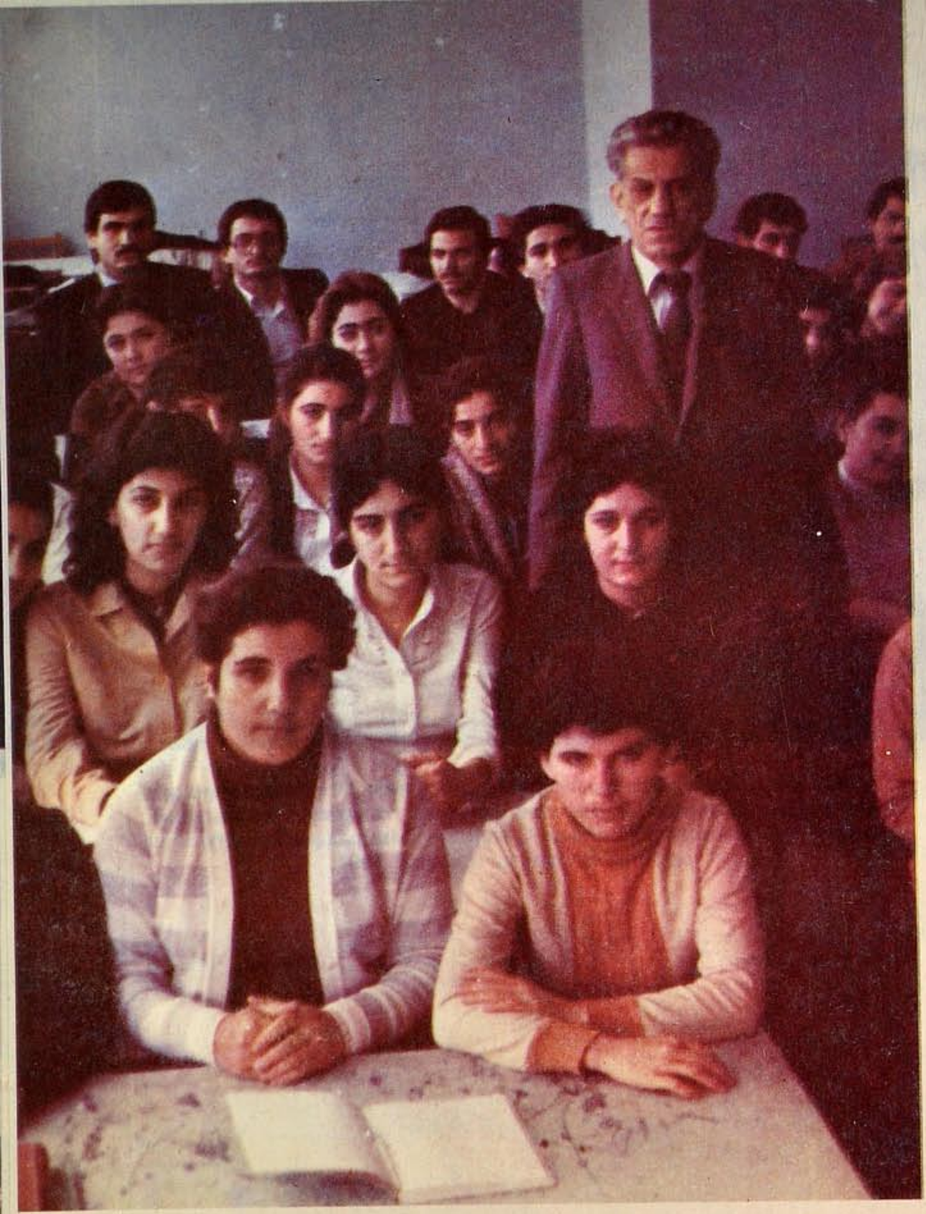

Б. Вәһабзадә мүһазирә охујаркән. 1985.

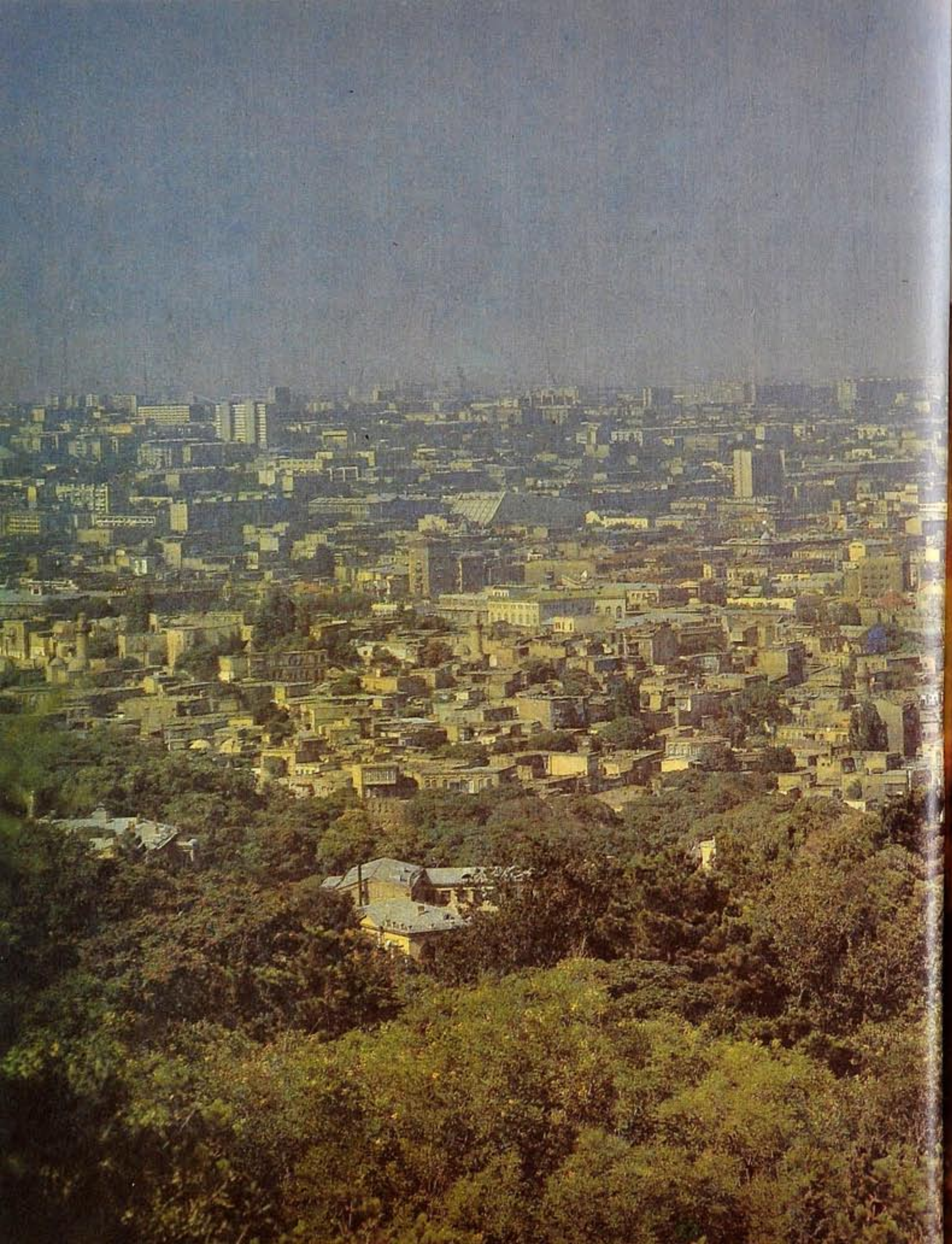

Б. Ваһабзадәнин 60 иллик јубилеји мүнасибәтилә зијафәтдә. Сағдан сола: Б. Ваһабзадә, Елдар Салајев, Назим Ибраһимов, шаир-тәрчүмәчи Леонид Латынин. 1985.

Б. Ваһабзадə Ч. Ајтматов вə онун ханымы Марина илə. Иссыккул. 1984.

...Ваһабзадәнин поетик тәфәккүр мәдәнијјәти тәбиәтчә миллидир. Бу, мүстәсна дәрәчәдә зәрури һалдыр ки, сән өвлады олдуғун халгын... чанлы дил ме'марлығына өз төһфәни верә биләсән. Бунунла јанашы, Ваһабзадәнин поетик тәфәккүр мәдәнијјәти даһа үстүн маһијјәт кәсб едир вә миллиликдән үмумбәшәри фөвгә галхыр... Индики һалда сән азәрбајчанлы шаири охујанда — дүнјаны охујурсан.

ЧИНКИЗ АЈТМАТОВ

Б. Ваһабзадә вә Ч. Ајтматов. Иссыккул. 1984.

Мәммәдәмин Рәсулзадәнин мәзары башында. Сол тәрәфдә М. Рәсулзадәнин јахын силаһдашларындан Меһмет Қәнкәрли. сағдан 1-чи профессор Сүлејман Әлјарлы. Анкара. 1992.

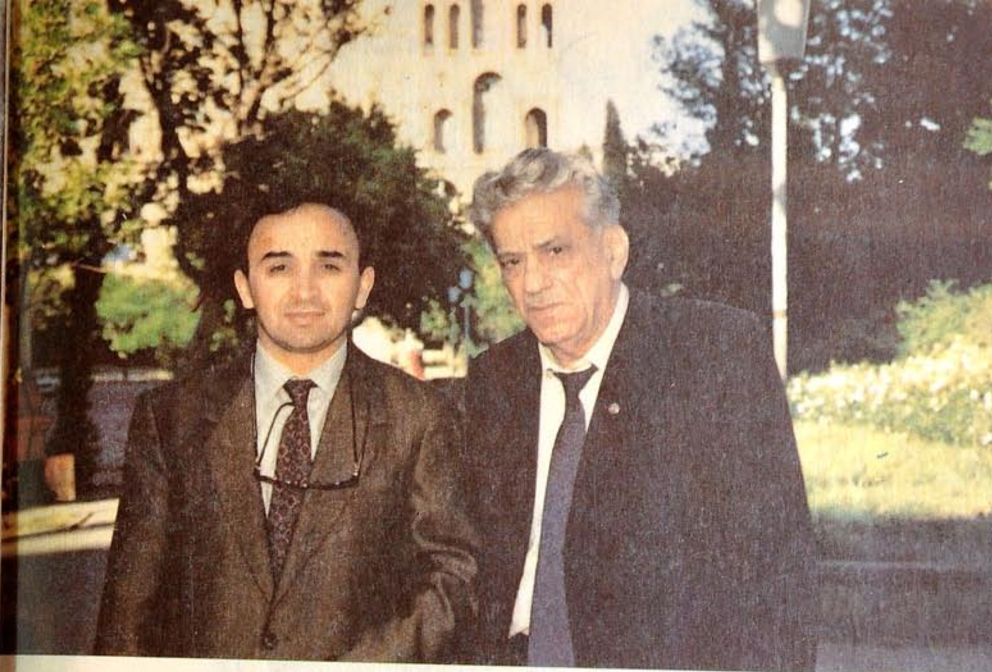

Түрк шаири Јағмур Туналы илә. Анкара. 1990.

Бејнәлхалг китаб сәркисиндә түрк алимләри Јавуз Бүләнд Бакиләр (солдан 1-чи) вә Әһмәд Бичан Ерчиласунла (сағдан 2-чи). Истанбул. 1987.

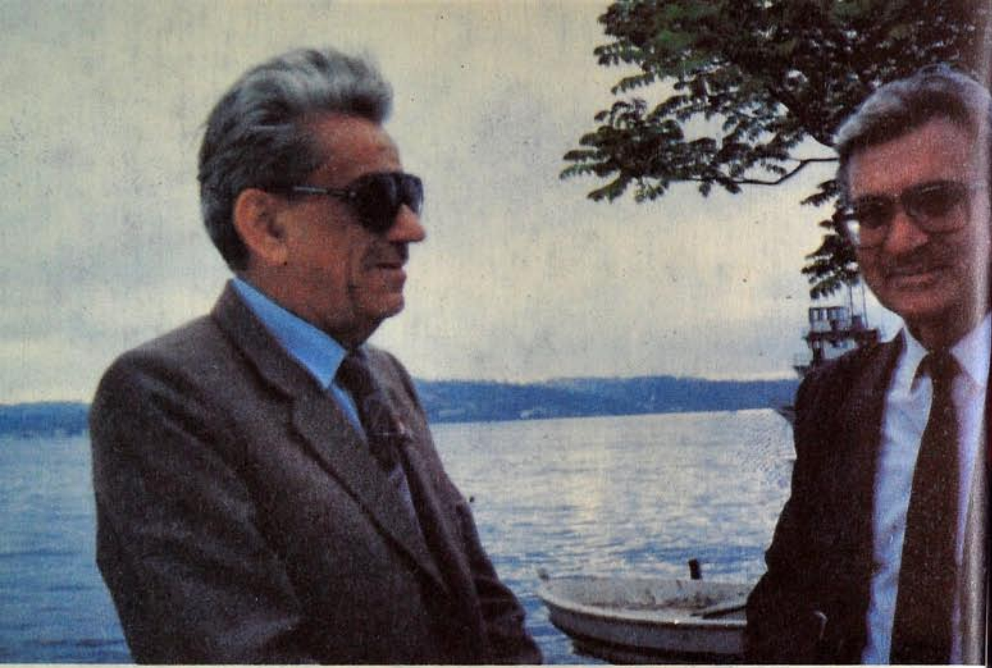

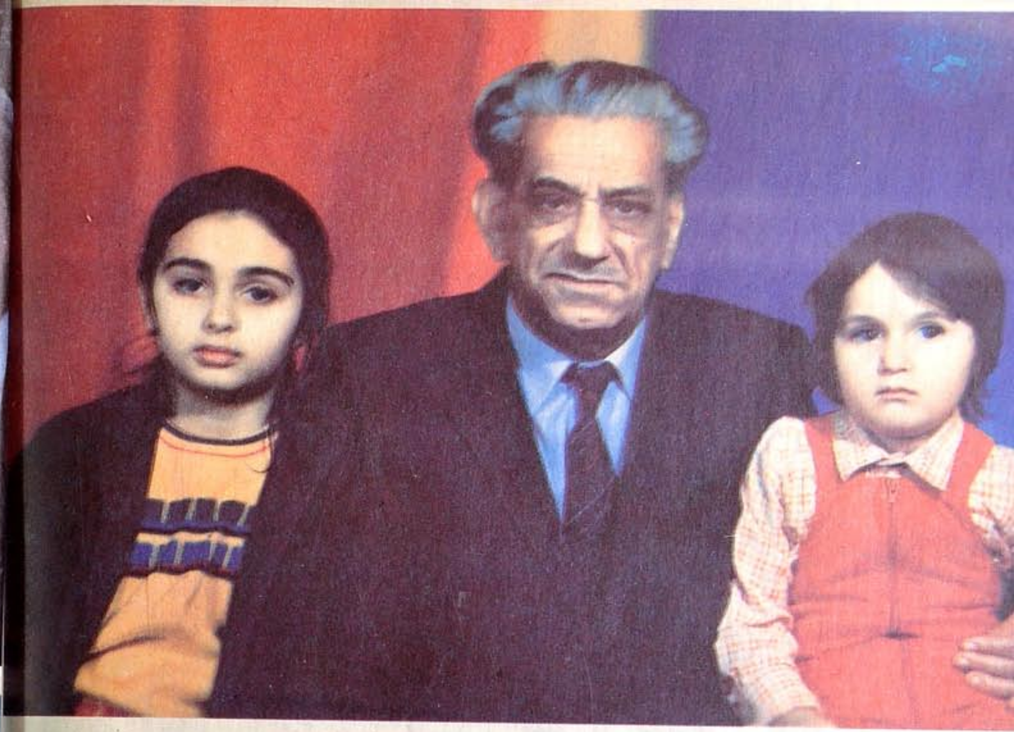

Нәвәләри Адилә вә Алакөз илә. 1990.

Түрк мусигичиси Фират Кызылтуғла. Истанбул. 1989.

Түркијәдә чыхан «Тәрҹүман» гәзетинин редаксијасында гәзетин әмәкдашы шаир вә алим Бәшир Ајвазоғлу илә. 1989.

Дајынәвәси Мирвари, нәвәләри Адилә вә Бәхтијарла. 1986.

Нәвәләри Маһмудаға вә Диларә илә. 1994.

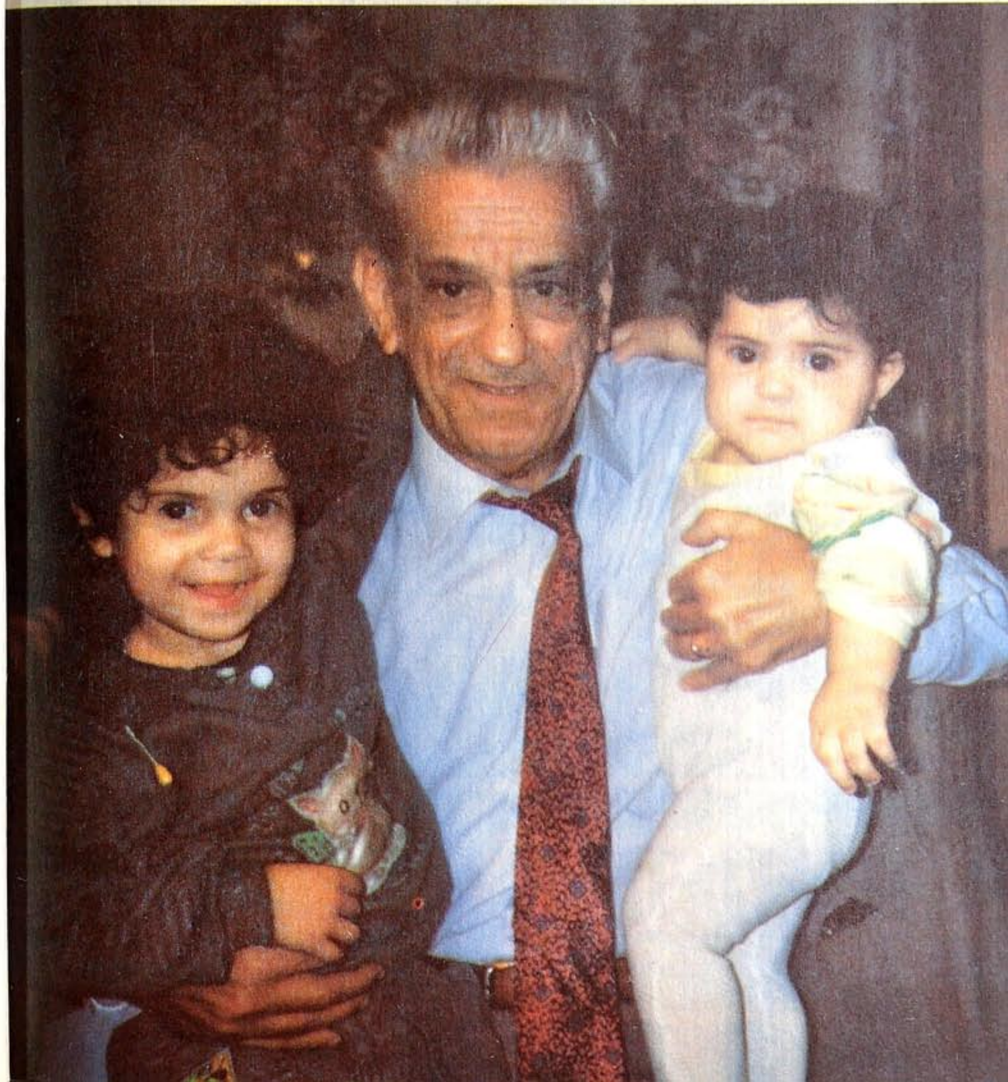

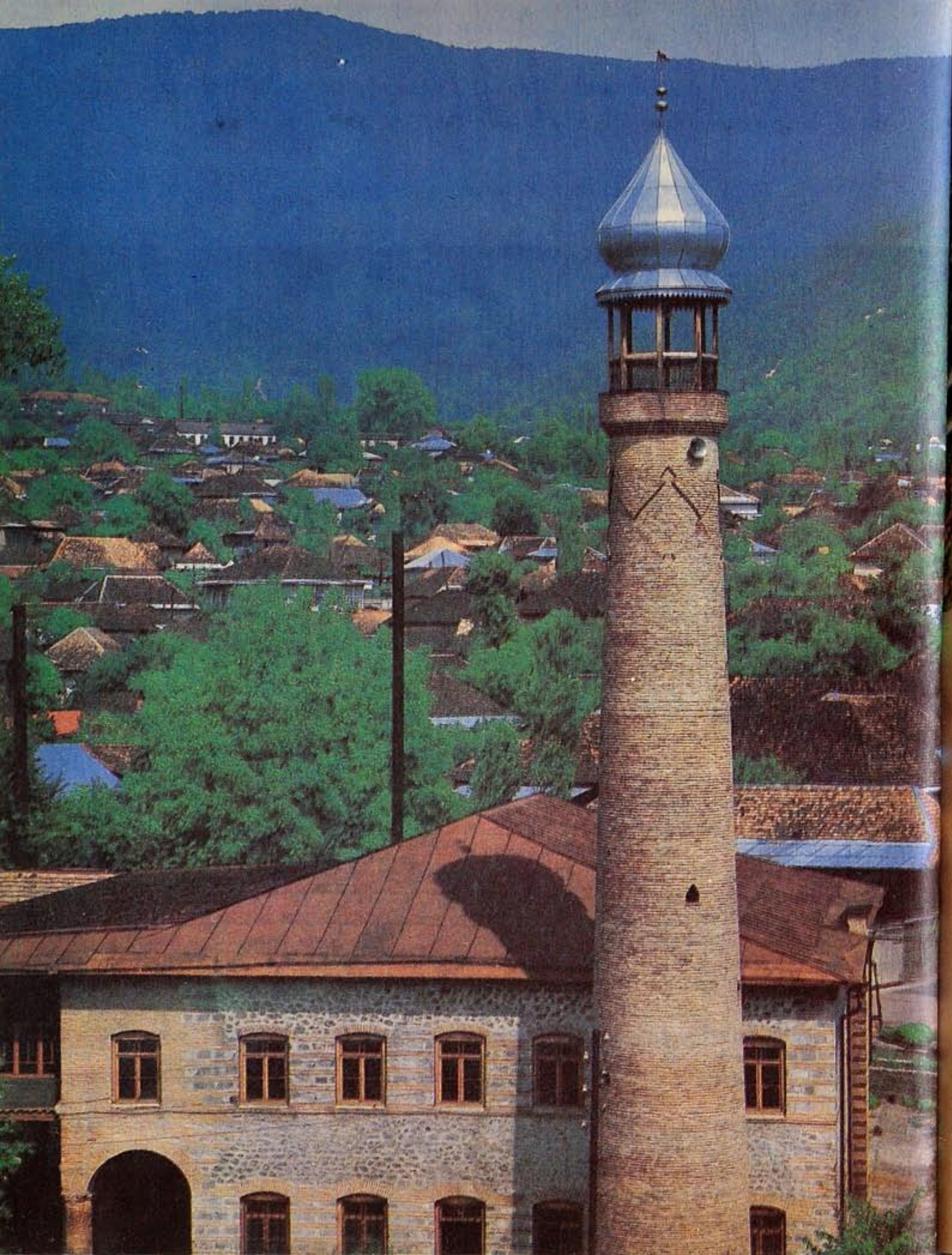

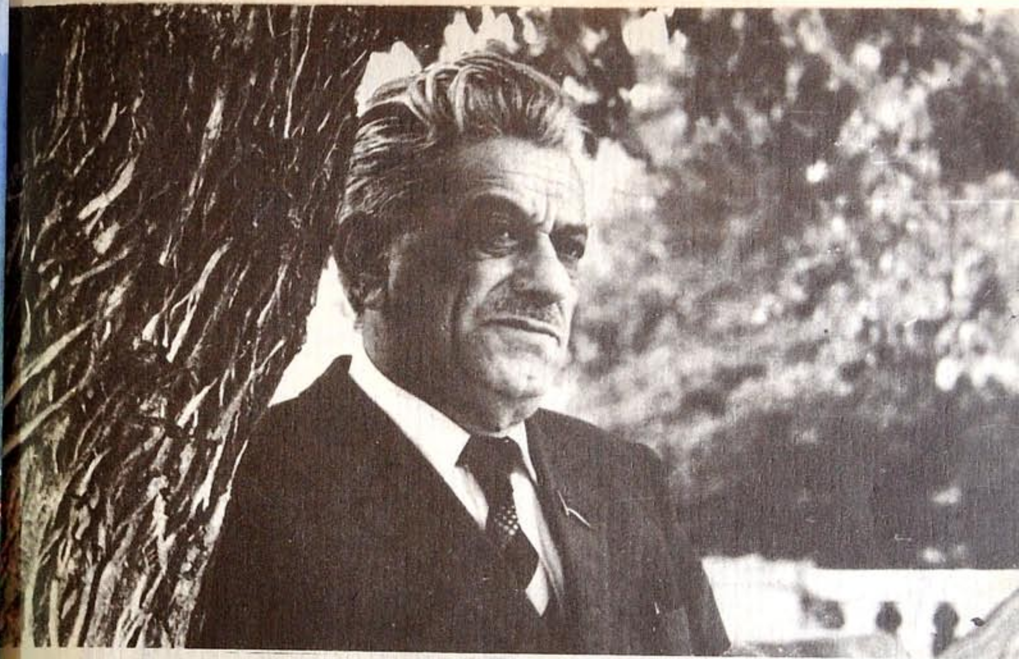

Адамлар ичиндә тәк олурам мән,
Узаныр күнүм дә, кеч ахшам олур.
Мән тәк олан заман фикирләримин
Һәр бири јанымда бир адам олур.

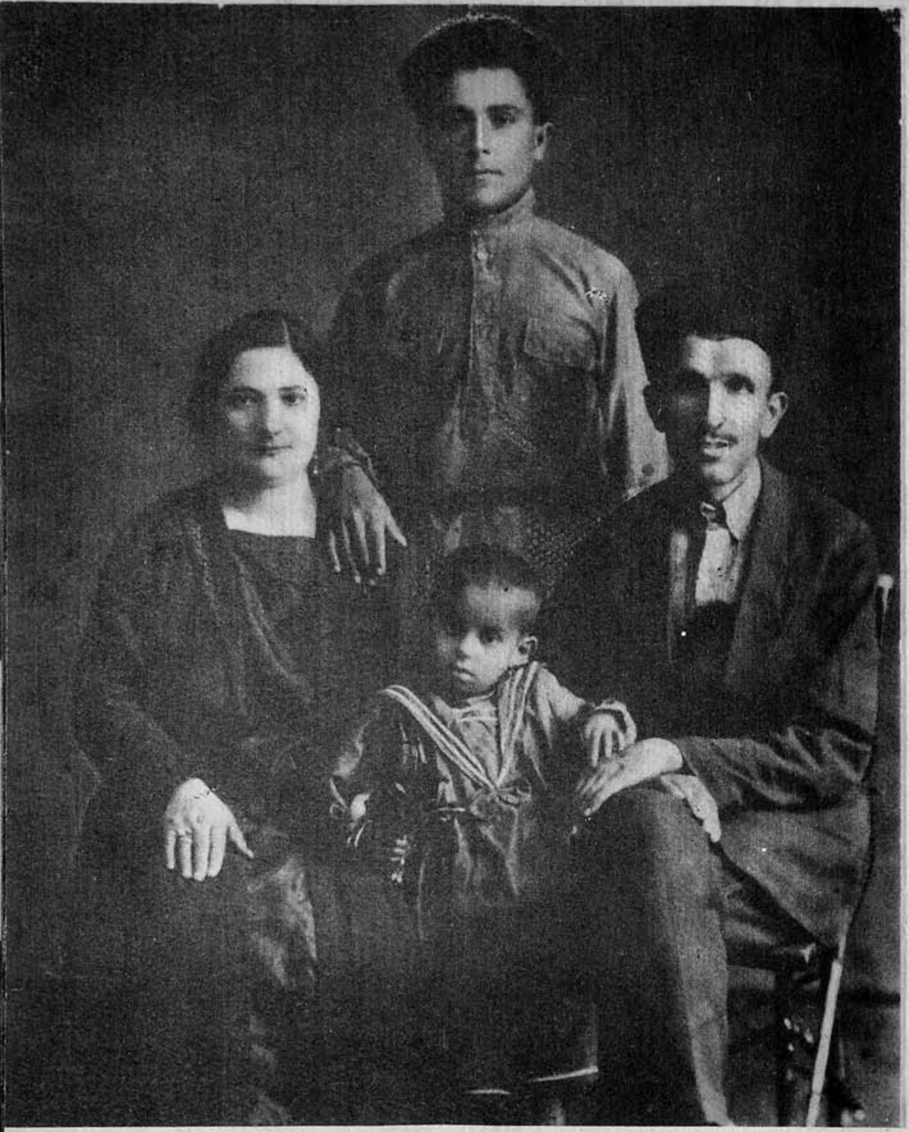

Анасы Күлзар ханым, атасы Маһмуд вә дајысы Гара илә.
Кәнчә. 1929.

Анасы вә бачысы Рузиҹә илә. 1938.

Бешјашлы Бәхтијар.

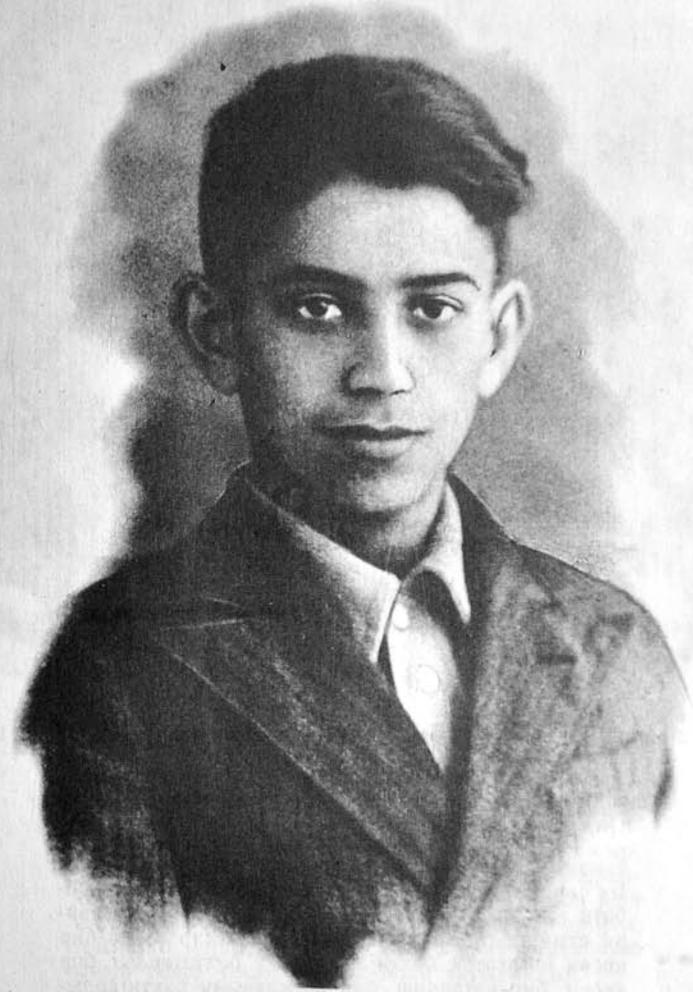

IX синифдә охујаркән. 1941.

Доггузјашлы Бәхтијар анасы (сағдан 1-чи) вә гоһумлары илә. 1934.

Шаир Бәхтијарын бәхтијарлығы онун гибтә едиләчәк дәрәчәдә бөјүк олан поетик исте'дадыдыр. Бу јарадычылыг исте'дады она дәрин халг мәһәббәти газандырмышдыр. Ону Вәтәнин севимли шаири етмишдир. Белә бир тале сәадәтдир. Белә бир инсан һәгигәтән бәхтијардыр. Бу бәхтијарлыг бир инсан, бир вәтәндаш, бир нәғмәкарын бәхтијарлығыдыр. Мән Бәхтијары белә танымышам, белә дујмушам, белә севмишәм.

РӘСУЛ РЗА

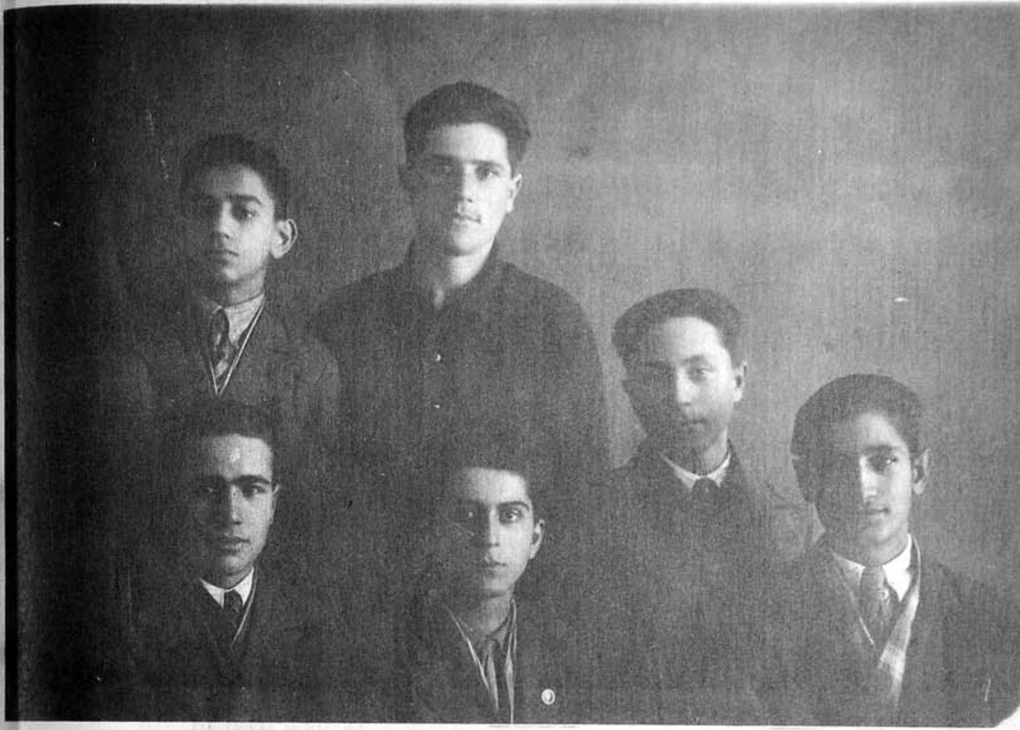

X синиф шакирди Бәхтијар (2-ҹи сырада солдан 1-чи) синиф јолдашлары илә. 1942.

Бәхтијары дүшүнүрәм... Әсл исте'дад саһиби, көзәл шаиримизин илк ше'рләриндән башлајараг онун бүтүн јарадычылыг јолу кәлиб көзүмүн өнүндә дурур. Дәрин мә'на, көзәл мәнтиг, үрәк чырпынтылары илә долу бәдии-фәлсәфи үмумиләшдирмәләр Бәхтијар ше'ринин өзүлүдүр. Онун һәр јени ше'рини сәбирсизликлә көзләјәнләрдән биријәм. Ачығыны дејим, шаир Бәхтијар мәнә маһарәтлә мөвзу сечән устад бир рәссамы хатырладыр.

МИКАЈЫЛ АБДУЛЛАЈЕВ

Анасы, атасы, бачысы Рузијјә (2-чи сырада ортада), халаоғлусу Садыг (1-чи сырада сағдан 1-чи) вә әмиоғлусу Һикмәтлә (2-чи сырада солдан 1-чи). 1944.

Бабасы Зәкәријјә

Атасы Маһмуд

Бачысы Фирузә

Гардашы Исфәндијар

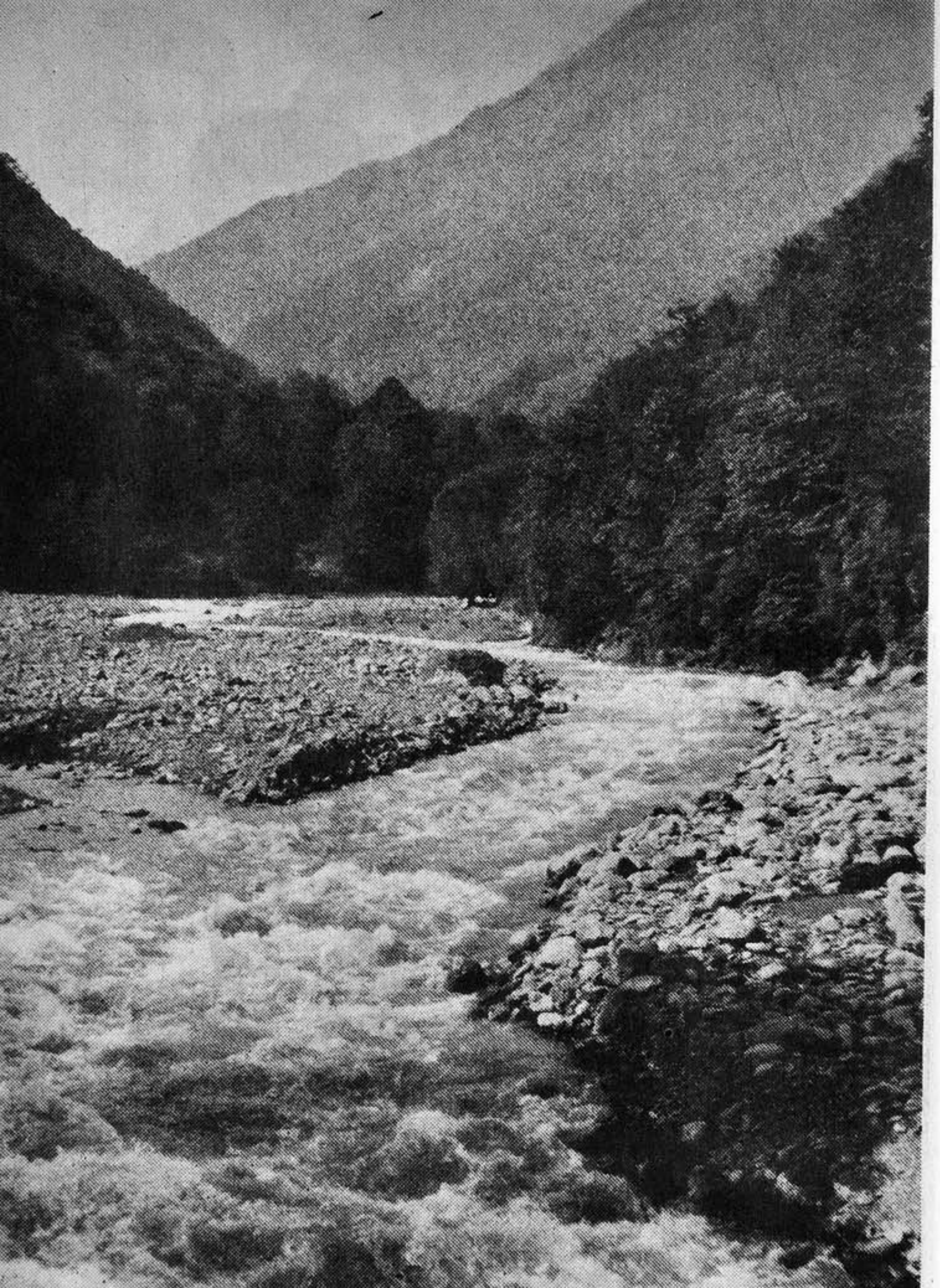

Анасы Күлзар вә нәнәси Ханымла. 1960.

Б. Ваһабзадә ән'әнәјә садиг шаирдир. Б. Ваһабзадә поезијасында вәзн вә гафијәдән чох усталыгла истифадә олунур. Онун ше'рини охујаркән инсан сәс аһәнкинин нечә усталыгла дәјишдијини һисс едир. Б. Ваһабзадә поезијасы ше'рин мә'на вә мүндәричәсинә ујғун учалыг дујғусу тәлгин едән бир сөз сеһридир.

Профессор МЕҺМЕТ КАПЛАН

Өмүр-күн јолдашы Диларә ханымла. 1950.

Бахышдан сөз көтүр, сөз анла сөздән
Һәссас ол севкилим, өмрүн боју сән.
Әкәр севирсәнсә, ајаг сәсимдән
Кәрәк биләсән ки, Бәхтијар кәлир.

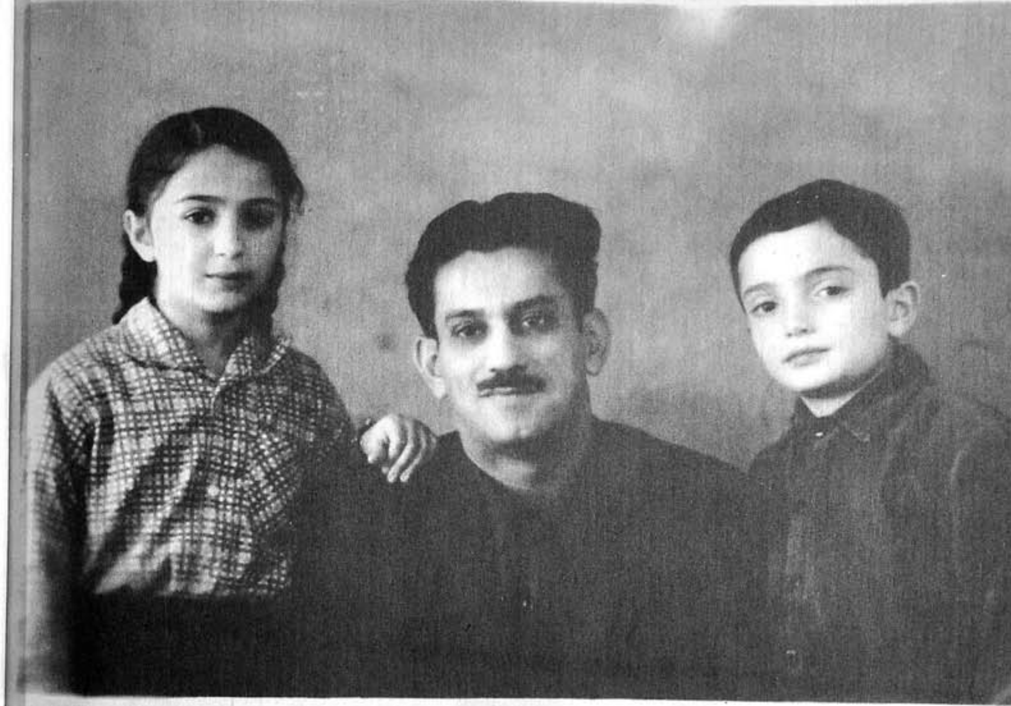

Өвладлары Күлзар вә Исфәндијарла. 1964.

Јанында бөјүјүр... Анчаг јахшы бил,
Оғул да јар үчүн, гыз да јар үчүн.
Өвладлар! Өвладлар! Бизимчүн дејил,
Биз онлар үчүнүк, биз онлар үчүн.

Нәвәси Адилә илә. 1984.

Б. Ваһабзадә бизә өјрәтди ки, һәр милләтин ана дили о милләтин намусу вә вичданыдыр. О, нәсилләрин бир-биринә өтүрдүјү ән гијмәтли мирасдыр. Намусумуз үстүндә нечә әсириксә, дилимиз үчүн дә ејни шәкилдә әсмәли, ону көзләримиз кими горумалыјыг. Ана дилиндә халгын тарихи јашајыр...

...Ваһабзадә сечдији ән ади мөвзуја «лиризми» тәтбиг етмәји бачаран, ән ади әшјада белә ше'ријјәт көрән, ону ше'рләндирә билән гүдрәтли сөз устасыдыр.

...Ше'рин әсрарәнкиз көзәллијини итирмәк үзрә идик ки, Ваһабзадәнин сирр долу, әфсун долу кәлмәләри имдадымыза јетишди. Илләрдән арадығы севкилисини тапмаг үзрә олан бир ашигин һәјәчаны ичиндә, сөзләрин гызыл парылтылары илә һөрүлү лабиринтин дәһлизләриндә кечмишлә кәләчәк арасында бу күн биз Ваһабзадә ше'ринин ганадлары илә учуруг.

ӘҺМӘД БИЧАН ЕРЧИЛӘСУН

Оғлу Исфәндијар вә нәвәси Бәхтијарла. Шәки. 1987.

Түрк әдәбијјаты үчүн Меһмет Акиф, Јәһја Камал, Нәчиб Фазил нә исә Азәрбајчан әдәбијјаты үчүн дә Бәхтијар Ваһабзадә одур... Б. Ваһабзадә бүтүн түрк дүнјасынын ортаг сәси, севән үрәји, ајдынлыг үзү вә көзәллик чизкиси, рәмзидир! Бу бахымдан, јени Азәрбајчан Чүмһуријјәтинин јаранмасында онун һајгыран јарадычылығынын мүһүм бир пајы вардыр.

ЈАВУЗ БҮЛӘНД БАКИЛӘР

Бәхтијар ше'ри онун өз үрәјиндән ахыб кәлир. Бурада тәглид көрүнмүр. Шаир, ағармаға башлајан гыврымларыны гарышдырмыр, алныны јумруглајыб дурмур... Ше'ри булаг кими ахыб төкүлүр... Инанырсан ки, Бәхтијар ше'ринин булаглары боллугдадыр, бу чешмәләр аха-аха, бирләшә-бирләшә бүтүн бир чаја чеврилмәкдәдир. Бәхтијар ше'ри халгымызын ше'ријјәт чешмәләриндән бәһрәләнмәкдәдир. Бу ше'р һәлә даһа да кур шәлалә кими чағлајачагдыр. Вахтилә «чәлимсиз оғлан» кими көрүнән бу шаир ше'р дүнјасында чох гүдрәтли бир сел олмушдур. Нә Бәхтијар, нә дә Бәхтијар ше'ри мөвсүми әлбәсә кими дәјишмәјәчәкдир. ...Бу күн Бәхтијарын ше'рләри, ше'р китаблары дил-дил, әл-әл кәзир. Бәхтијарын китаблары чапдан чыхар-чыхмаз алыныр. Һәр бир охучу Бәхтијары охумаг истәјир. Охујуб стол үстүндән гырağа гојмур, дөнә-дөнә охујур, әзбәрләјир.

СҮЛЕЈМАН РӘҺИМОВ

Сүлејман Рәһимов вә Б. Ваһабзадә. 1960.

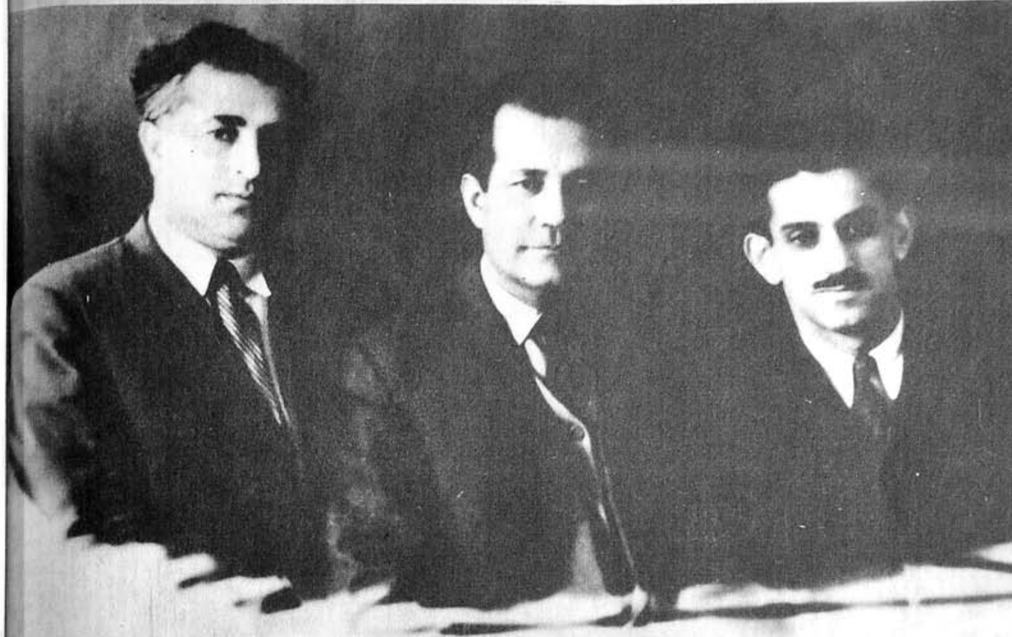

Илјас Әфәндијев, Меһди Һүсејн вә Бәхтијар Ваһабзадә. 1962.

...Бәхтијар Ваһабзадә... фитри шаирлик исте'дады сајәсиндә һәлә кәнч јашларындан охучуларын севмәјә башладығы, һәмишә диггәтлә изләдији вә бөјүк үмид бәсләдији хошбәхт сәнәткарлардандыр... Ваһабзадә бу сөзүн ән јахшы мә'насында нараһат шаирдир... Б. Ваһабзадәнин гәһрәманы илә өзү арасында зиддијјәт јохдур.

МЕҺДИ ҺҮСЕЈН

Һәгиги сәнәткар... бә'зән од тутуб јаныр, бә'зән Прометеј кими үсјанкар, бә'зән мә'сум ушаг кими көврәк олур вә бу заманлар да онун Лирасы инсанын гәлбини сарсыдан, руһи аләмини тәлатүмә кәтирән үлви бир авазла сәсләнир. Вә биз она шаир дејирик. Бәхтијар Ваһабзадә белә сәнәткарлардандыр.

ИЛЈАС ӘФӘНДИЈЕВ

Б. Ваһабзадә ше'римизин Фүзули, Вагиф, Сабир, С. Вурғун, Ашыг Әләскәр, Шәһријар булағындан су ичмишдир. О, сөзү елә көзәл ојнадыр, елә парлаг тәзадлар јарадыр, фикри көзләнилмәдән елә дөндәрир, елә дәринләшдирир вә фәлсәфи үмумиләшдирмәләр сәвијјәсинә елә галдырыр ки, охујанда валеһ олурсан, һәдсиз севинч вә мә'нәви естетик ләззәт дујурсан.

МИРЗӘ ИБРАҺИМОВ

Мирзә Ибраһимов вә Бәхтијар Ваһабзадә. 1982.

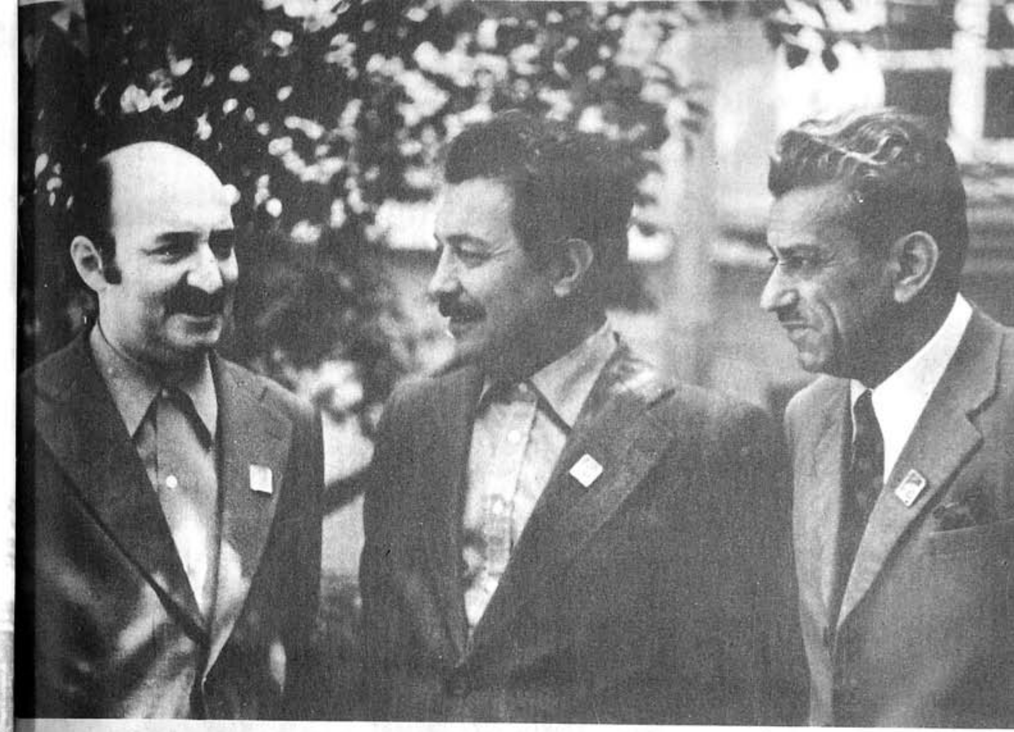

Б. Ваһабзадә Иса Һүсејнов вә Исмајыл Шыхлы илә ССРИ јазычыларынын VI гурултајында. Москва. 1976.

Азәрбајҹан түркләринин олдуғу гәдәр, мүасир дүнја түркләринин дә бөјүк ше'р устасы Бәхтијар Ваһабзадә «Пајыз дүшүнҹәләри» ады илә чап етдирдији ше'р китабында инсан оғлуну дүнјаны башга көзлә дәрк етмәјә чағырыр. Зәркәр дәгиглији илә һөрүлмүш мисраларын арасында инсан өз кимлијини вә әбәдијјәт сиррини ахтарыр.

...Ваһабзадә үчүн өлүм горхусу илә јашамагданса, мә'налы һәјатын горхулары ичиндә мүҹадилә едәрәк, изтираблара көкс кәрәрәк јашамаг инсанын өзүнә доғру олан сәадәт долу јүрүшүдүр.

...Б. Ваһабзадәнин өмүр јолу, әслиндә, бизим һамымызын фаҹиәсидир... Шаирин өмүр јолундакы инсан вә онун фаҹиәси мисраларынын дәринлијиндәдир. Һәр кәс өз ҹөвһәрини бу дәринликдә арајыб тапмалыдыр.

ДУРСУН ЈЫЛДЫРЫМ

Бәхтијар Ваһабзадә вә Балаш Азәроғлу. 1985.

Мәним фикримчә, Бәхтијары халга вә охучуларына севдирән чәһәтләрдән ән башлычасы ше'рләриндәки вәтәндашлыг һиссинин күчлү олмасыдыр...

Бәхтијар халгынын, вәтәнинин севкисини, гајғысыны газанмыш бир шаирдир. Бу исә јарадычы инсан үчүн ән бөјүк бир сәадәтдир.

БАЛАШ АЗӘРОҒЛУ

Биз истеʼдадлы мүасир сөз сәнәткарымыза чох борчлујуг, онларын чәркәсиндә парлаг истеʼдада малик достум Бәхтијар да вардыр...

Бәхтијар илһамлы бир ашигдир.

...Бәхтијар она көрә бәхтијардыр ки, ону халг севир; халгы да она көрә бәхтијардыр ки, онун Бәхтијары вар.

НИЈАЗИ

Бәхтијар Ваһабзадә вә Нијази. Шәки. 1979.

Јевкени Јевтушенко вә Б. Ваһабзадә. 1980.

Ќечән ил Бакыда бу көзәл шаирин ше'рләринин сәтри тәрчүмәләри илә таныш олдугдан сонра мән бир һәгигәти — поезијанын, ше'ријјәтин онун ганында, чанында олдуғуну анладым. О, үздән јазмыр, инсан һиссләринин дәрин гатларына баш вурур.

...Бәхтијары динләјәндә, дили билмәсән дә, онун ше'рләри адама ширин-сој кәлир. Һәттә, сәтри тәрчүмәни охујанда дилин көзәллији архасында кизләнмиш дәрин гәм вә кәдәри һисс едирсән. Елә бил ки, Азәрбајчан нарыдыр: ширәсини ичирсән, шириндир, габыглы јесәк ачыдыр.

...Һәр шејдән өнчә бир шеј ајдындыр ки, гаршымыздакы шаир мүстәсна истe'дада малик гејриади бир шаирдир.

ЈЕВКЕНИ ЈЕВТУШЕНКО

Олжас Сүлејменовла. 1987.

Б. Ваһабзадә бүтүн өлкәдә танынан вә севилән бир шаирдир. Мән ону һәм инсан, һәм дә сәнәткар кими јахшы танıјырам. Онун поезијасында Шәргә мәхсус бүтүн көзәл кејфијјәтләр əксини тапыб. О, халг шаиридир, лауреатдыр, ән бөјүк мүкафатлара лајиг көрүлүб. Лакин ән бөјүк мүкафаты халгын севкисидир. Бир чаван оғлан мәнә Бәхтијарын ше'рини ана дилиндә охуду, сонра исә тәрчүмә еләди вә деди: — Бу, бизим Бәхтијарын ше'ридир. Шәргдә ән һөрмәтли адамлары сојады илә дејил, ады илә чағырырлар. Мәсәлән, Абај, Сабир, Сәмәд вә с.

Бәхтијарын һәм бәдии јарадычылығы, һәм дә ичтимаи фәалијјәти һәр чүр һөрмәтә лајигдир.

ОЛЖАС СҮЛЕЈМЕНОВ

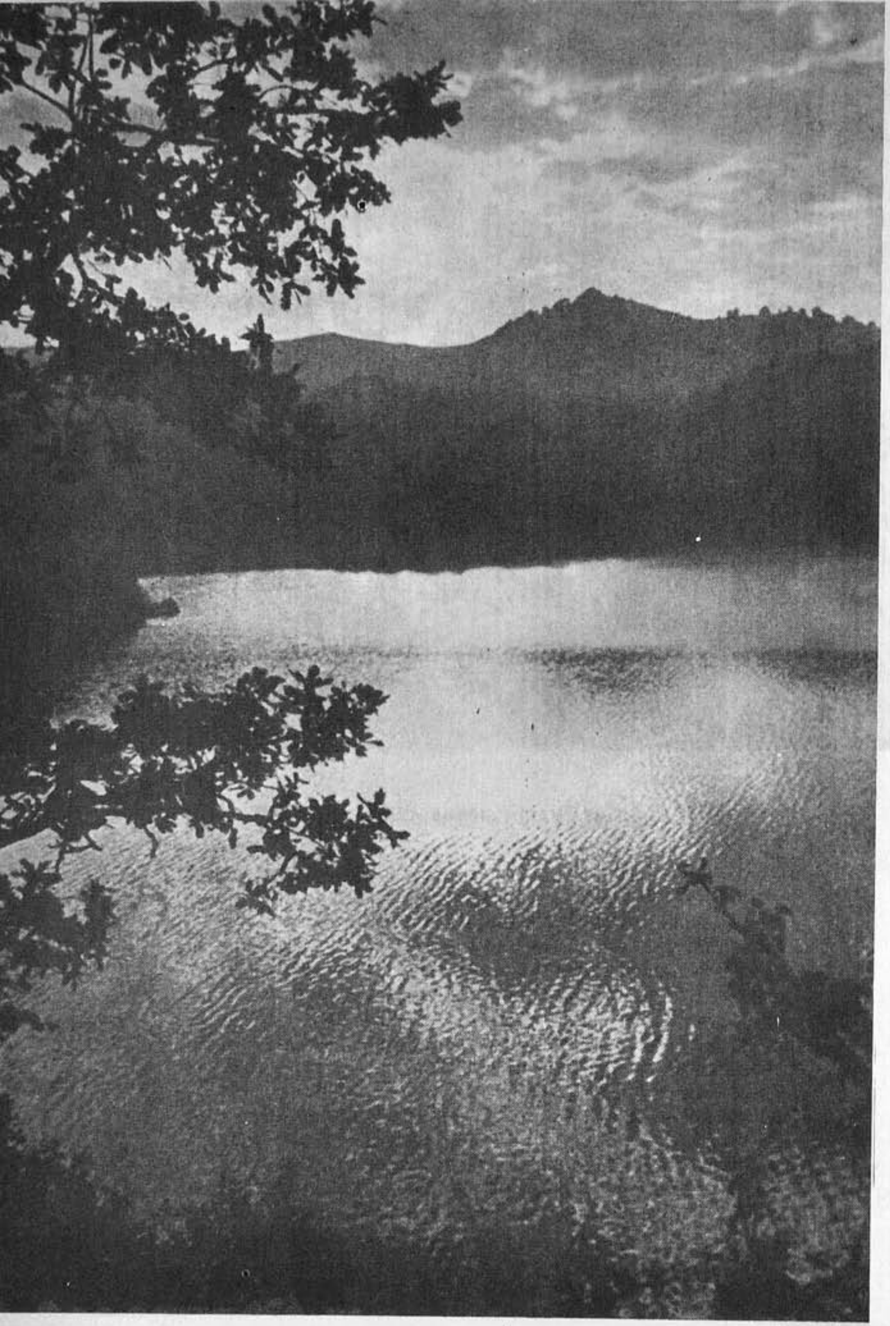

Б. Ваһабзадә вә Исмајыл Шыхлы көркәмли рус јазычысы
К. Паустовскинин јанында. Крым. Јалта. 1968.

Истанбул университетинин профессору Ничат Дијарбәкирлә. 1-чи сырада солдан саға: Худу Мәммәдов, Ничат Дијарбәкир, Б. Ваһабзадә, Сүлејман Әлјарлы, 2-чи сырада: Нурәддин Рзајев, Шаһмар Әкбәрзадә. Бакы. 1987.

Б. Ваһабзадә Ј. Јевтушенко вә Азәр Ағајевлә. 1980.

Х. Мәммәдов вә Б. Ваһабзадә. 1968.

Б. Ваһабзадә, Ч. Ајтматов вә Н. Рзајев. Иссыккул. 1984.

Билəк, бу дүнјада дүнја јарадан
Өмүрләр дүнјаны нијә тәрк едир?
Көјләри, јерләри дәрк едән инсан
Бәс нијә өзүнү чәтин дәрк едир?

...Бәхтијар сон дәрәчә пак, үрәји тәмиз адамдыр, дәрин биликли, һејрәтамиз дәрәчәдә рәнкарәнк дујғулар вә фикирләр аләми олан адамдыр, бир сөзлә, әсл шаирдир. Инсана хидмәт шаирин фәалијјәтинә истигамәт верән әсас гајәдир. Онун тәравәтли, көзәл ше'рләри охучуну дәрһал бу ше'рләрдә тәсвир едилән аләмлә јашамаға мәчбур едир... Һәм шаир, һәм дә инсан кими Бәхтијар мүәллимдән мән чох шеј өјрәнмишәм. Зәннимчә шаирин поезијасы илә тәмасда олан һәр кәс бу һалы кечирир.

РИММА КАЗАКОВА

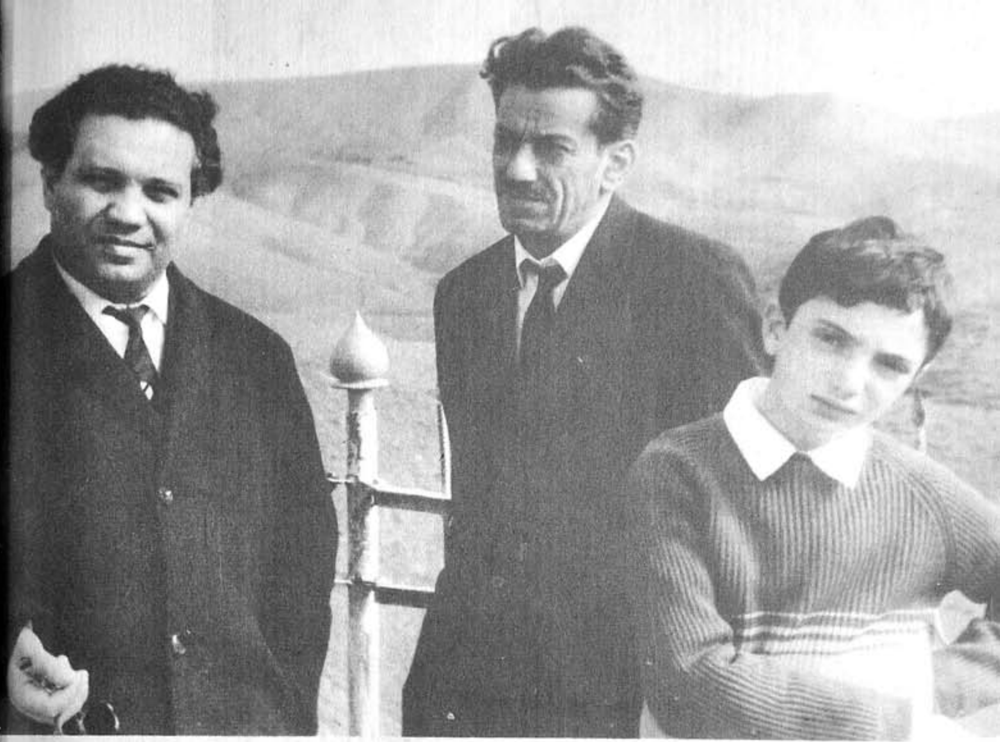

Б. Ваһабзадә, Н. Рзајев вә шаирин оғлу Исфәндијар Ачыдәрәдә 1918-чи ил ермәни — Азәрбајчан савашында гардашларына көмәјә кәлмиш түрк забитинин гәбри үстүндә. 1966.

Бәхтијар дәрин, ахтарышда олан, нараһат дүшүнчәләр шаиридир. Бәшәр тәфәккүрүнүн јолу ону дәриндән һәјәчанландырыр. О, материјанын, космосун сирләрини ачмыш идракын ән уча, ән али зирвәләринә һејран галыр, амма һәлә инсан гәлбинин дә космосу вардыр вә бурада руһун камиллијинә, сөзлә әмәлин һәмаһәнклијинә кедән әзаблы вә тиканлы јолларда, илаһи, нә гәдәр чох «аг ләкәләр» вардыр! Бах, Ваһабзадә поезијасынын маһијјәти дә будур.

...Б. Ваһабзадә сөзү илә әмәли бир олан адамдыр. Бир инсан вә шаир кими характеринин бу кејфијјәти тәкчә онун кичик ше'рләриндә дејил, епик әсәрләриндә, инсанлары вичдана, икидлик вә көзәллијә чағыран поемаларында да мејдана чыхыр.

ЈЕГОР ИСАЈЕВ

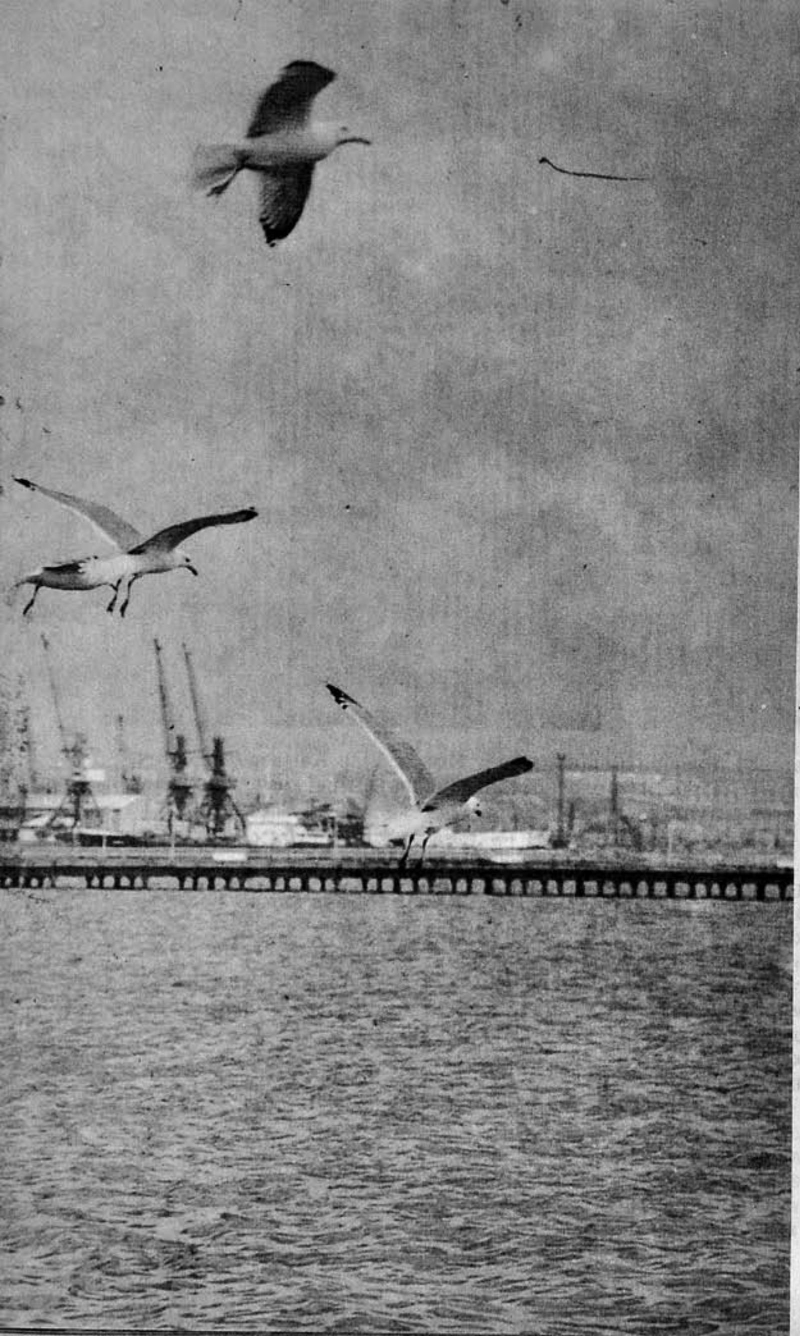

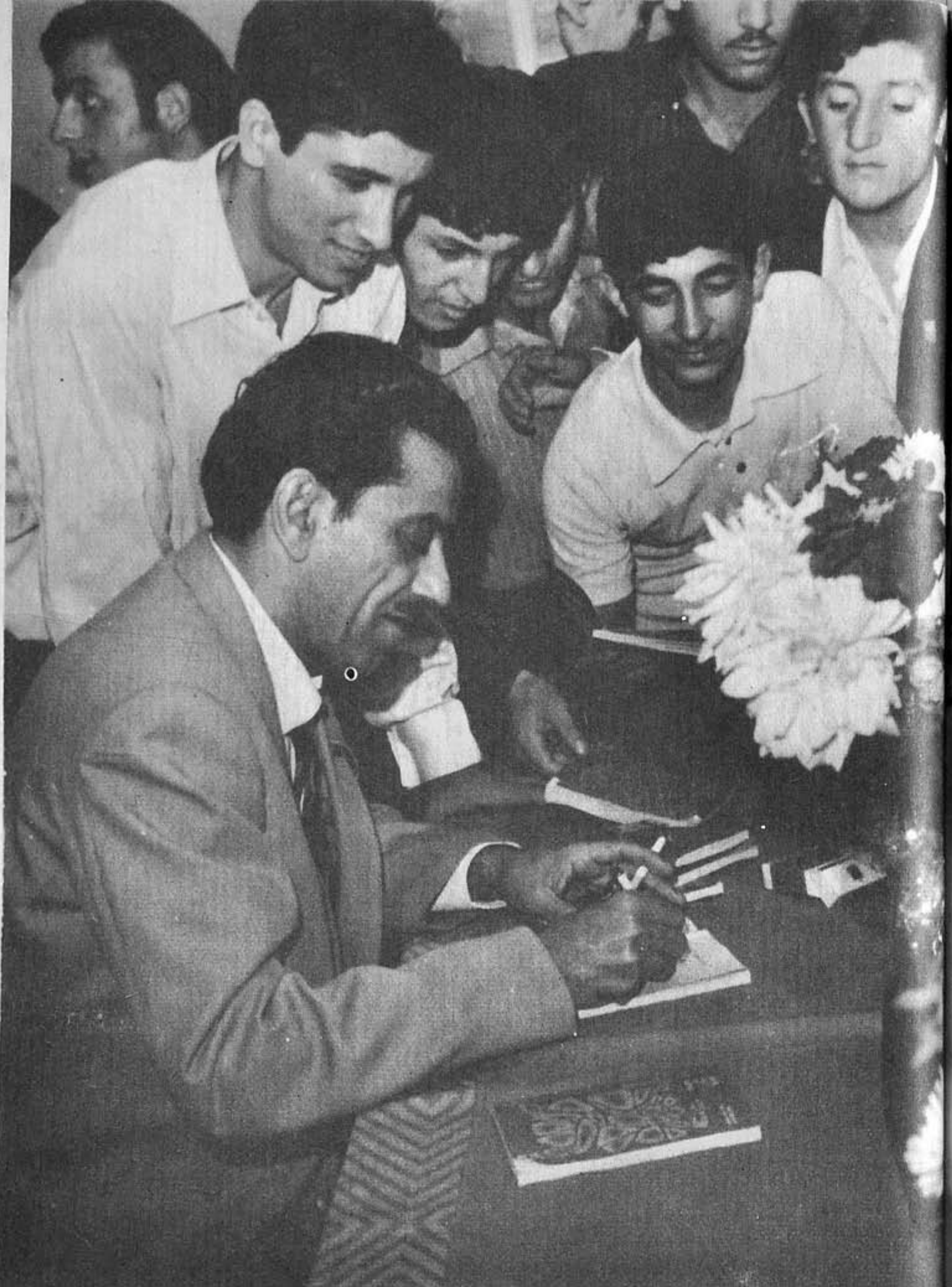

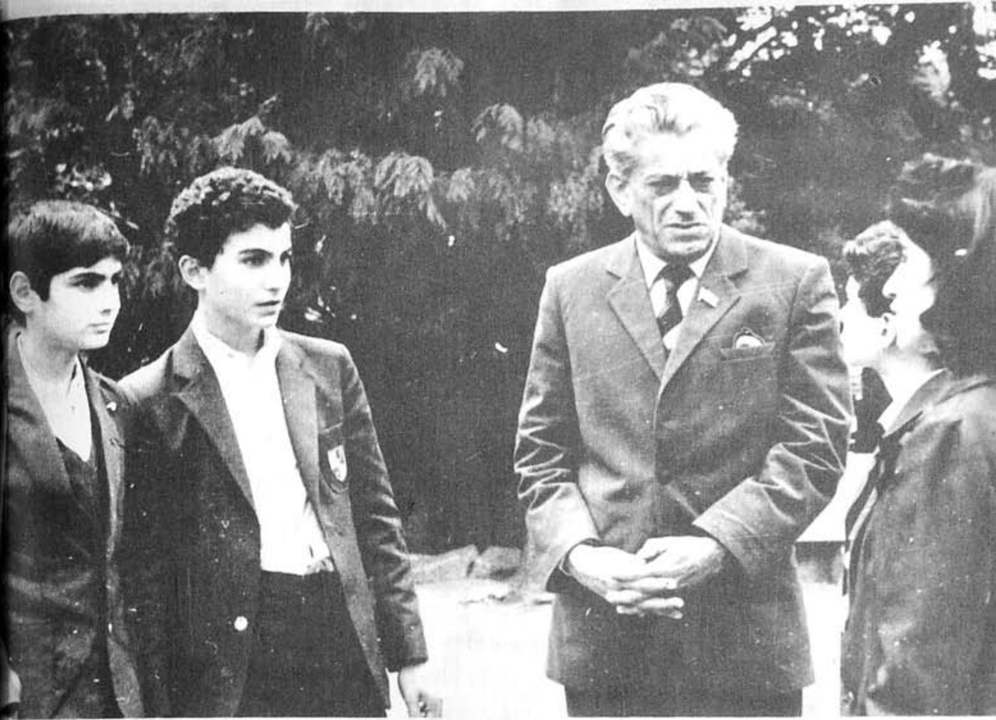

Бакы мәктәблиләрилә. 1985.

Сәнаје Институтунун (индики Нефт Академијасы) тәләбәләри илә көрүшдә. 1970.

Түрк дүнјасы јазычылары илә. Ортада бөјүк түрк әдиби Камал Таһир. Бакы. 1966.

Мән дәрддән гачанда јолда из галыр,
Алов көздән гачыр, көзә дәрд олур.
Мән дәрддән гачанда дәрд јалгыз галыр.
Бу да мәним үчүн тәзә дәрд олур.

Чаванлыгда—
Әлләр узун, дилләр гыса.
Гочалыгда—
Дилләр узун, әлләр гыса.
Чаванлыгда—
Күнләр гыса, илләр узун.
Гочалыгда—
Күнләр узун, илләр гыса.

Түрк шаири Нијази Илдырым Кәнчосманоғлу илә (1-чи сырада солдан 2-чи). Бакы. 1987.

Мәшһур чәнублу шаир Сәһәнд вә Б. Ваһабзадә Азәрбајчан зијалылары арасында. Өн сырада: Сәһәнд вә Б. Ваһабзадә. 2-чи сырада: халг артисти Һәсәнаға Салајев, профессорлар Бөјүкаға Һүсејнов, Аббас Заманов, Рүстәм Әлијев. Бакы. 1973.

Демә, даш јајыныб гардаша дәјди,
Мән елә билдим ки, даш даша дәјди.
Јурдун о башында јыхылан кәсин
Ағрысы гәлбиндә кәрәк көјнәсин.

Әкәр адамсанса сев адамлары,
Демә, бу достумдур, о дүшмәнимдир.
Демә, әзизимдир ев адамлары
Де, мән бу халгынам, халг да мәнимдир.

Б. Ваһабзадә мәшһур чәрраһ вә алим, Теһранда чыхан «Варлыг» журналынын редактору Чавад Һеј'әтлә (солдан 3-чү). Бакы. 1982.

Чај чаја говушмаз сулар дашмаса,
Улдузун улдузла үнсијјәти вар.
Көјдә булудлар да гошалашмаса
Нә илдырым чахар, нә јағыш јағар.

***

Од вурмаса, габдан су даша билмәз,
Гуш да тәк ганадла дағ аша билмәз.
Көсөјүн икиси чөлдә дә јанар,
Бири очагда да алыша билмәз.

Б. Ваһабзадәнин 60 иллик јубилеји мүнасибәтилә зијафәтдә. 1985.

Јаз ајлары чағылдајан селмисән?
Бу дүнјаны ојунчагмы билмисән?
Һәјат сәни күлдүрәндә күлмүсән,
Һүнәрин вар, ағладанда күл көрүм.

Азәрбајчан әдәбијјатынын биличиси, тәдгигатчысы вә тәблиғчиси алман алими Әһмәд Шмиде, Исмајыл Шыхлы вә Б. Ваһабзадә. Алманија, Манһајм. 1982.

Бир инсанын өз халгыны вә өз доғма дилини дәличәсинә севә билмәк габилијјәтини мән Б. Ваһабзадәдән өјрәндим... Б. Ваһабзадә реалист шаирдир. Долашыг вә мүәммалы ифадәләр, ајдын олмајан тәркибләр вә әлламәчилик онун сәнәтинә јаддыр.

ӘҺМӘД ШМИДЕ

Шөвкәт Әләкбәрова вә Б. Ваһабзадә. 1978.

Үрәк фикрин тилсимидир,
Һәр гаты бир лај кимидир.
Инсан көјдә ај кимидир,
Көрүнмәјән тәрәфи вар.

Дәрдим олмасајды, дәрд тутмаг үчүн
Дәрдин дәрјасына тилов атардым.
Севинчи гашыјыб, валлаһ, мән һәр күн
Севинчдән өзүмә дәрд јарадардым.
Әкәр олмасајды дәрјача дәрдим
Дәрдин јохлуғуну мән, дәрд едәрдим.

Сара Гәдимова вә Б. Ваһабзадә. 1984.

Азәрбајчан Дөвләт Академик Драм Театрында. Мирзә Ибраһимов, Амалија Пәнаһова, Рамиз Мәликов вә Б. Ваһабзадә. 1982.

Нәсими персонаж кими пјесдә бирбаша иштирак етмәсә дә, Нәсиминин үсјанкар руһу, онун мәсләки һадисәләрин көзә көрүнмәјән иштиракчысына вә гәһрәманына чеврилир. Јүксәк сәвијјәли драматик тәчәссүмү илә сечилән бу әсәр Б. Ваһабзадәнин бөјүк исте'дадыны вә сәнәткарлығыны тәсдиг едир.

Л. Н. ГУМИЛЈОВ

Аддадым Араздан, кечдим Фәратдан,
Инди пијадајам, дүшмүшәм атдан.
О гәдәр горхмушам мән бу һәјатдан,
Зәррәчә горхмурам өлүмдән даһа.

«Фәрјад» пјесинин гәһрәманлары илә.
I Нәсими — Ќ. Худавердијев (солдан 1-чи) вә II Нәсими — Һ. Ханызадә. 1984.

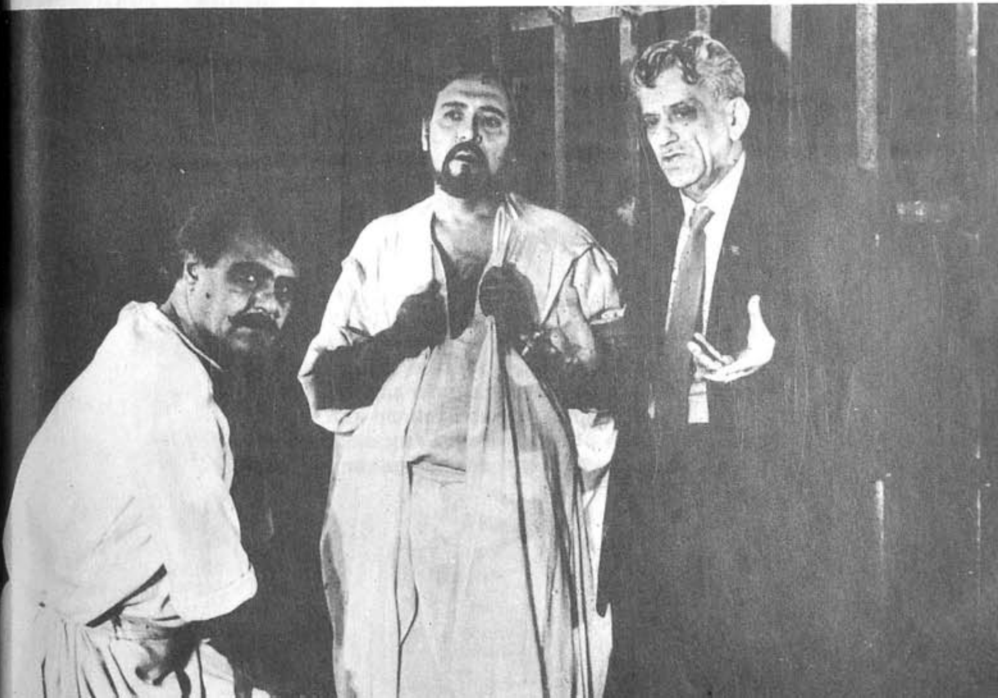

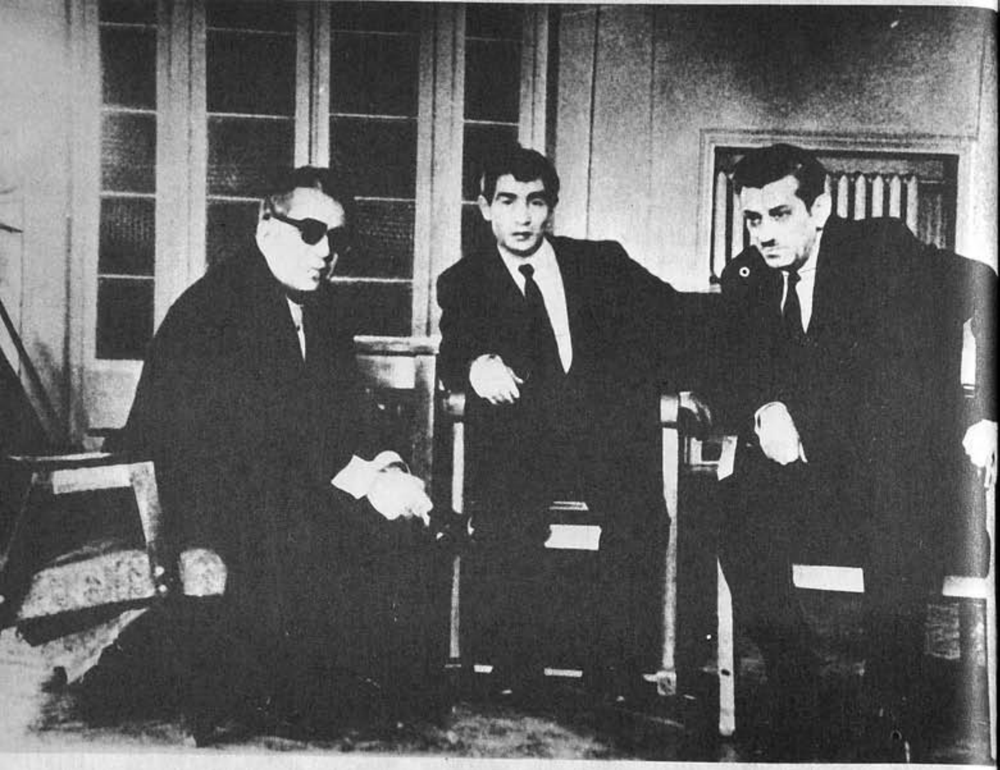

Һ. Салајев вә Б. Ваһабзадә Академик Драм Театрынын мәшг отағында. 1973.

Вәтәндән говулду ана дилимиз
«Ана дили» — дедик кәлмә, јад дилә.
Әрәбчә данышдыг өлүләрлә биз
Русча гырылдатдыг дириләр илә.
Өз ана дилимиз «лаллығымыздан»
Өлүјә күфр олду, дирија нөгсан.

Азәрбајҹан Дөвләт Филармонијасында муғам һаггында сөһбәт. Өн планда Фикрәт Әмиров вә Б. Ваһабзадә. 1981.

Даш үрәкләрдә јаныб дашлары сындырды муғам,
Һагга дүшмән оланы һагга тапындырды муғам.

Дәфн един сиз мәни забул секаһын мајәсинә,
Дејирәм бәлкә мәни бир күн ојандырды муғам.

Чох китаблар охудум зәнн еләдим бәхтијарам,
Мәнә чох мәтләби аһәстәчә гандырды муғам.

Б. Ваһабзадә вә Т. Нәриманбәјов Ширваншаһлар сарајында. 1985.

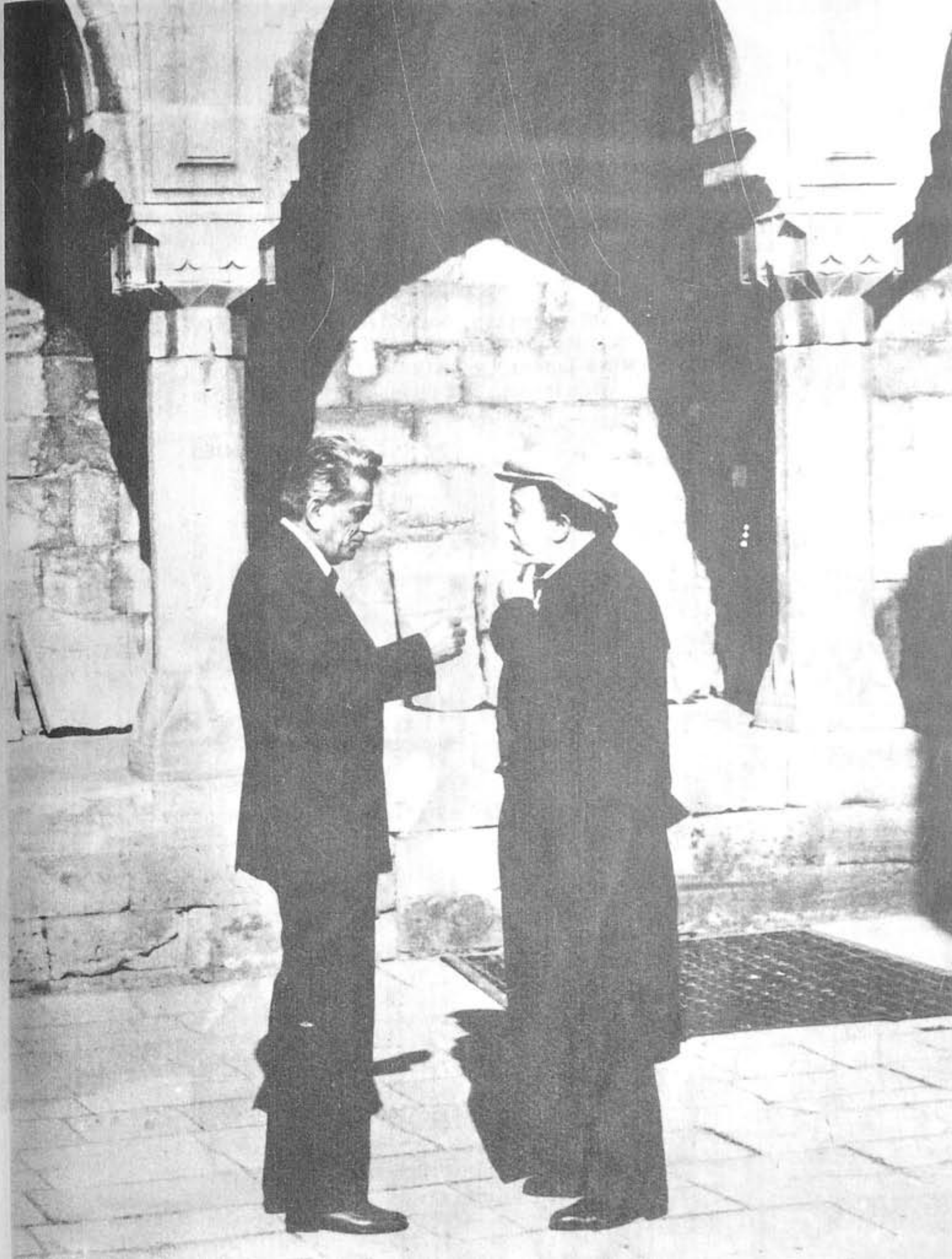

Б. Ваһабзадәнин мүшаһидә даирәси, тохундуғу проблемләр вә дүшүнчәләр ахары чох кениш вә вүс'этлидир. Инсан гәлбини бир хәритәјә бәнзәтсәк, онун бир чох намә'лум кушәләриндә, әлчатмаз зирвәләриндә Бәхтијар кәламына мәхсус үчрәнкли бајрагларын санчылмыш олдуғуну көрәрик.

БӘКИР НӘБИЈЕВ

Мүасир зөвгүмүзүн, бәдии зеһни тәфәккүрүмүзүн, мә'нәви колоритимизин күлчәләшмәсиндә, кәләчәјимизә јадикар верилмәсиндә бөјүк хидмәти олан сөз усталарымыздан бири Бәхтијар Ваһабзадәдир.

ТОФИГ ҺАЧЫЈЕВ

Ч. Ајтматов вә Б. Ваһабзадә. 1985.

Һөкүмә Гурбанова илә «Икинчи сәс» пјеси үзәриндә ишләркән. 1969

Һәјатындан киләјләниб чох ағлама,
Өтәнләри јана-јана вараглама.
Арзуларын өлмәсинә јас сахлама,
Инам өлсә, иман өлсә, вај һалына!

***

Нөгсаныны үзә дејән намәрд дејил,
Кирајәдә јашадығын ев јурд дејил.
Анан сәнә өкеј олса, бир дәрд дејил,
Заман сәнә өкеј олса, вај һалына!

Таһир Салаһовла. 1981.

Чох әјилән көрмүшәм, әјилмәјән башлары.
Сулар дурулду, көрдүк дибиндәки дашлары
Үнваныны дәјишди дүнјанын алгышлары;
Нијә дә дәјишмәсин, ахы дүнја фырланыр.

Әбәдини дүнјада мән әбәди санмадым,
Бир атәшә тутушдум, мин атәшә јанмадым.
Бүтләр кәлди вә кетди, биринә инанмадым,
Нијә инанмалыјам, ахы дүнја фырланыр.

Т. Нәриманбәјовун е'малатханасында:
Ч. Ајтматов, Б. Ваһабзадә, Н. Рзајев вә Т. Нәриманбәјов. 1985.

Дағ олуб үстүмә гат-гат галынча
Мәндән уча дағлар көлкә салынча,
Даш олуб дағлардан узаг олајдым.
Ај олуб нуруму күндән алынча,
Бир еви нурладан чыраг олајдым.

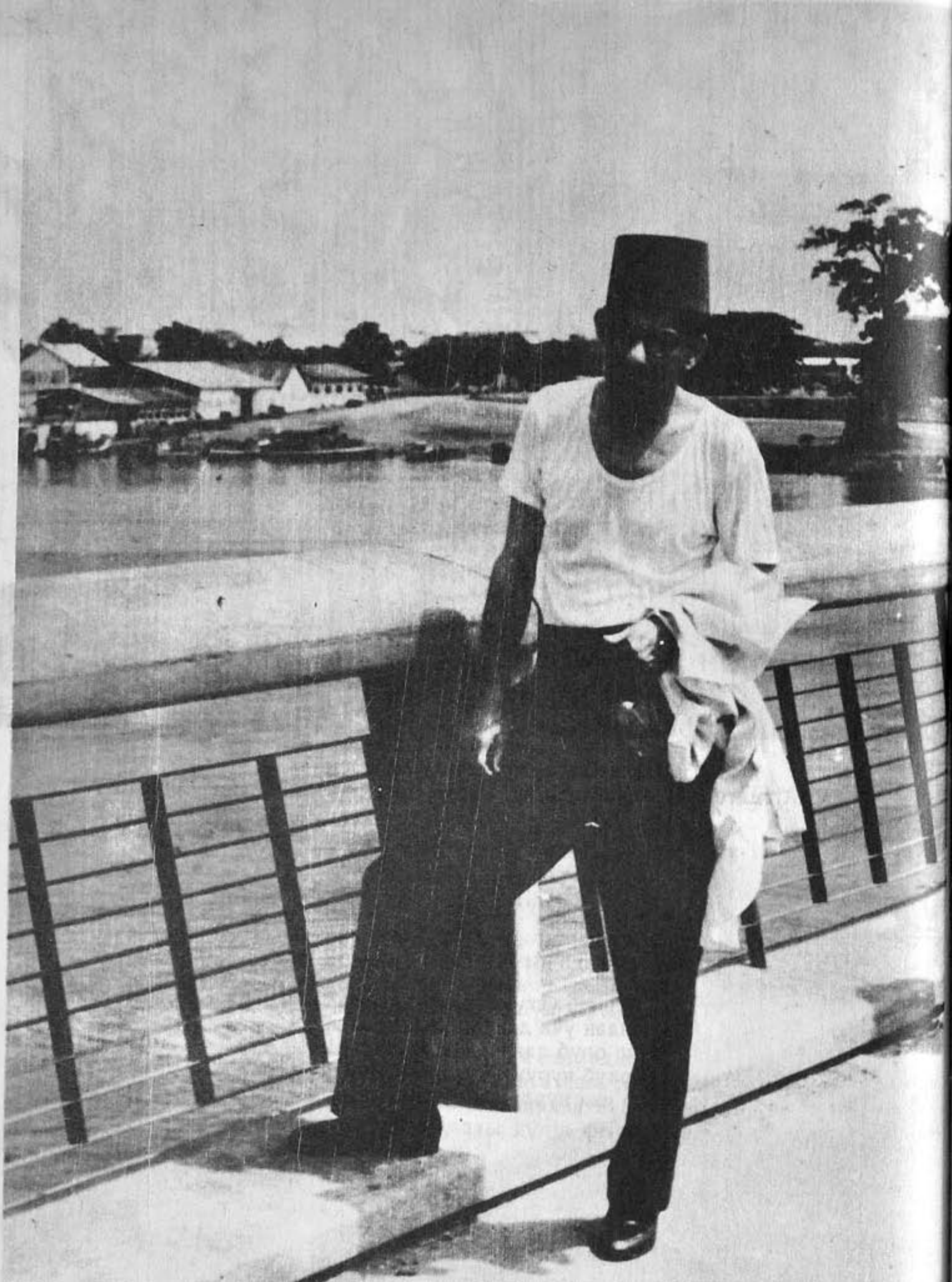

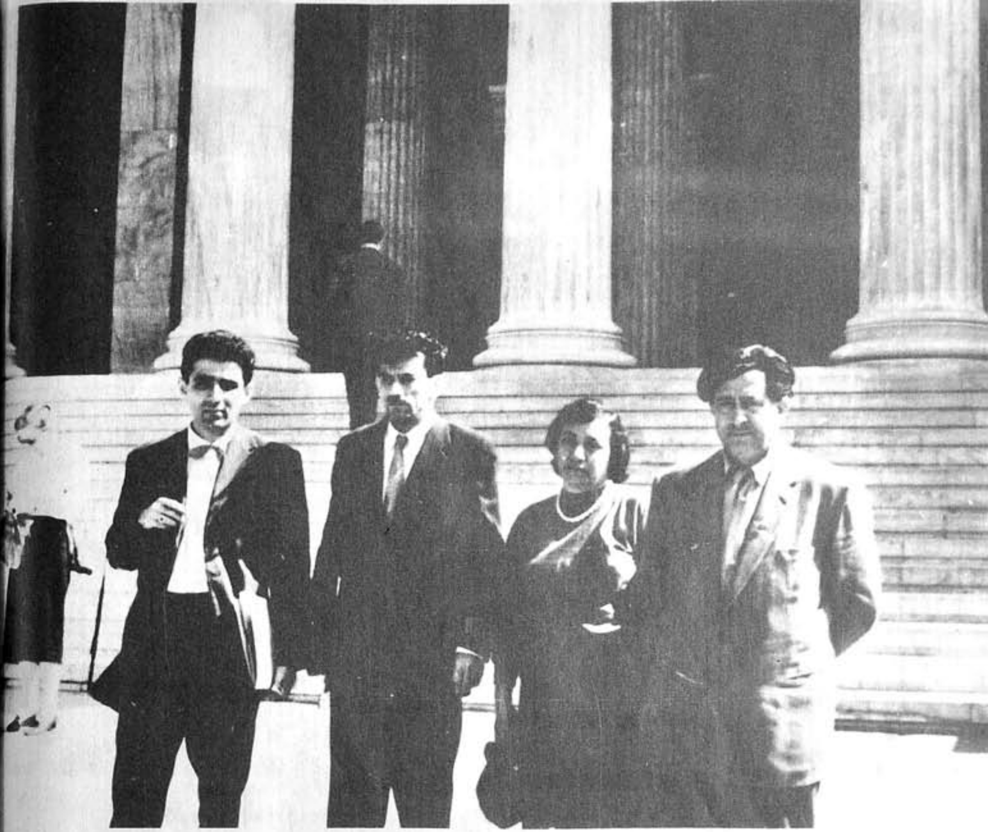

Осман Сарывәлли, Бәхтијар Ваһабзадә вә Јусиф Сәмәдоғлу Ромада (Италија). 1961.

Кот-д'Ивуар Республикасынын пајтахты Абичанда. 1961.

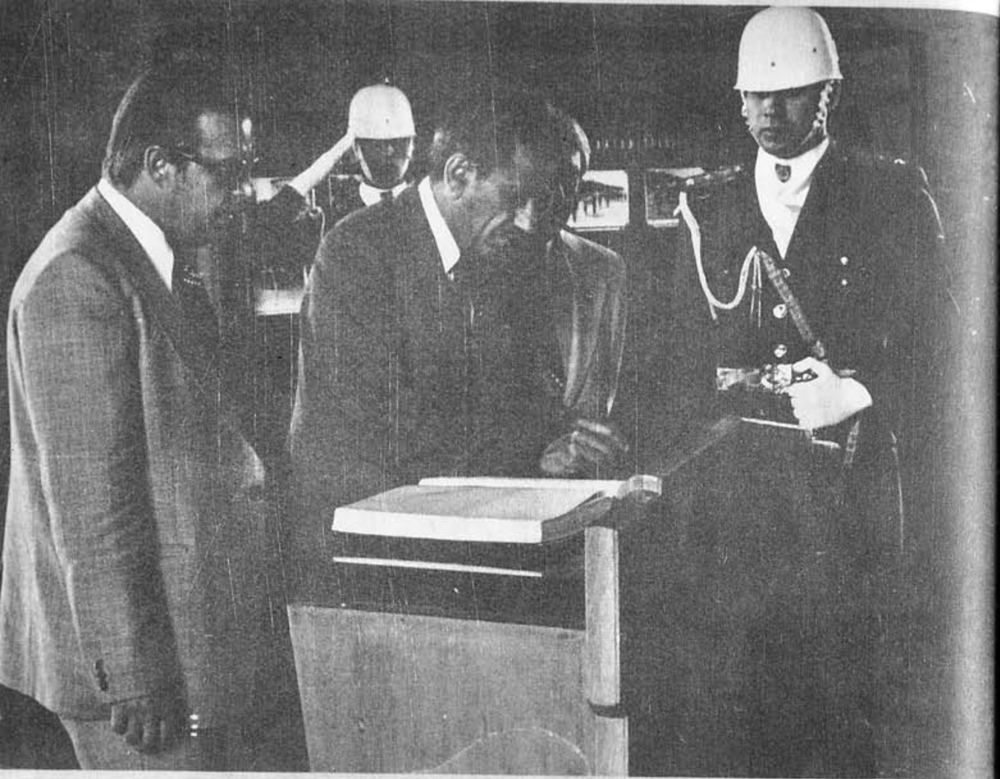

Анкарада Мустафа Қамал Ататүрк музејинин шәрәф китабына тәәссүратыны јазаркән. 1961.

«Бу халгын оғлујам»—дејир һәр јетән.
Бөјүк бир керчәји билдими онлар?
Әфсус, һәлә чохдур евини Вәтән,
Гоһум-гардашыны милләт сајанлар.

Башгалары үчүн бәлкә дә ше'р мөвзусу олмајан мөвзулар, көрүшләр вә фикирләр онун шаир нәфәси илә ше'рә чеврилә билир. Бир сөзлә, о ше'рлә дүшүнән сәнәткардыр. Охучусуну да гәләмә алдығы мөвзуда өзү кими дүшүнмәјә вадар едә билир... Бу гүдрәтли Азәрбајчан шаири түрк охучулары үчүн дә әзиздир. О, Түркијәдә дә севилир вә охунур.

ӘЛИ ЈАВУЗ АКПЫНАР

Түрк әдәбијјатшүнасы, Азәрбајчан әдәбијјатынын тәдгигатчысы Әли Јавуз Акпынарла. 1981.

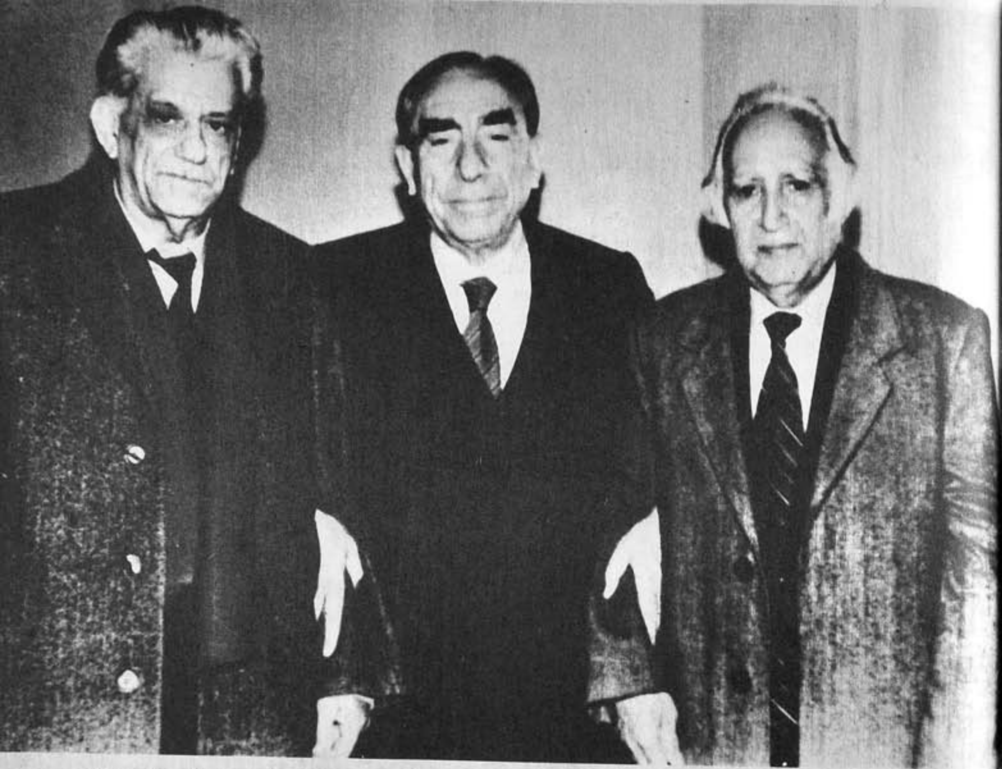

Түркијә Милли Һәрәкат Партијасынын сәдри Алпарслан Түркеш вә Мәммәдәмин Рәсулзадәнин јахын силаһдашларындан Меһмет Кәнкәрли илә. Анкара. 1991.

Алпарслан Түркешлә. Анкара. 1991.

Хејир һәгигәтдән, шәр шәрдән доғар
Һагдан јараныбдыр һагдан дүнјамыз
Јахшы ки, дүнјада јахшылар да вар
Јохса дағылары чохдан дүнјамыз.

Амалсыз, фикирсиз бир ешг, бир һәвәс
Өзү өз башына чүчәрә билмәз.
Милләт севкисијлә силаһланан кәс
Өзү тәкбашына милләт олурмуш.

Б. Ваһабзадә, Нәби Хәзри вә Шејхүлислам Һачы Аллаһшүкүр Пашазадә. 1990.

Б. Ваһабзадәни тәбиәт шаир јарадыб. Поезија елә бил онунчун, о да поезија үчүн доғулуб... Мән һеч чүр тәсәввүр едә билмирәм ки, әкәр јер үзүндә шаирлик сәнәти олмасајды, Бәхтијар һансы сәнәти сечәрди. Мәнә елә кәлир ки, шаирлик сәнәти олмасајды да о јенә ше'р јазачагды, бајаты дејәчәкди, нәғмә гошачагды.

НӘБИ ХӘЗРИ

Чаһил енәр алчаглыға, өз гәлбинә јенмәз,
Вичдандан әкәр дөнсә дә, хејриндән о, дөнмәз.
Зүлмәтдә, чәһаләтдә, әдавәтдә көрүнмәз,
Илгарда, сәдагәтдә, мәһәббәтдәдир аллаһ.

Вәтәнин тале хәритәси Б. Ваһабзадә әсәрләриндә бә'зи тарих вә чоғрафија китабларындан даһа долғун әкс олунуб. Б. Ваһабзадә ше'ри сонракы нәсилләрә вәтәндаш олмағы, сөзү үзә шах демәји, һәгигәти чәсарәтлә сөјләмәји өјрәдиб... Б. Ваһабзадә поезијасы өз охучусуна јалана нифрәти, һәгигәтә мәһәббәти тәрбијә едир.

МӘММӘД АСЛАН

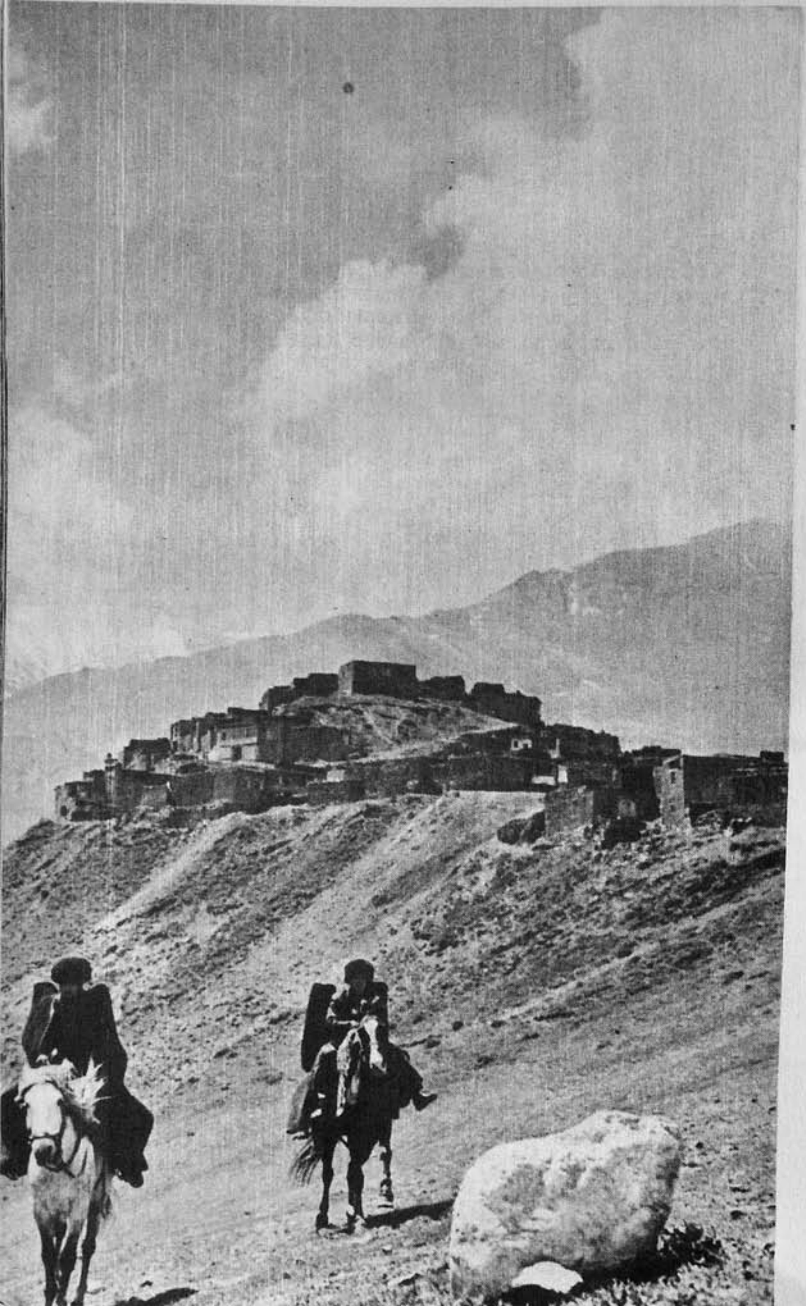

Лерикдә охучуларла көрүш. 1987.

Әлимәрдан бәј Топчубашовун мәзары башында. Һејдәр Әлијев, Бәхтијар Ваһабзадә, Зија Бүнјадов, Һәсән Һәсәнов вә б. Парис. 1994.

Дүнја гуру бир сәс
Гәм чәкмәјә дәјмәз.
Јүз-јүз итән олсун,
Мин-мин дә битән вар.
Шүкр ејлијәлим ки,
Бизләрдән һәм өнчә,
Һәм сонра Вәтән вар.

Али Советдә. Профессор С. Әлјарлы, профессор Ш. Һүсејнов вә Б. Ваһабзадә. 1989.

Али Советин сессијасында. Б. Ваһабзадә вә Һ. Һәсәнов. 1991.

Хәлил, мән нә дејим сәнә бу күндә
Тале гыјмајајды бу дәрдә сәни.
Дағ кими дајандын дәрдин өнүндә
Сындыра билмәди бу дәрд дә сәни.

Ќими сөзлә јашар, кими әмәллә
Сән гулу олмусан өз әгидәнин
Тәбризин дүшмәнә атдығы күллә
Алды барытыны ше'риндән сәнин.

Хәлил Рза Улутүркүн оғлу Тәбризин дәфн мәрасиминдә. 1992.

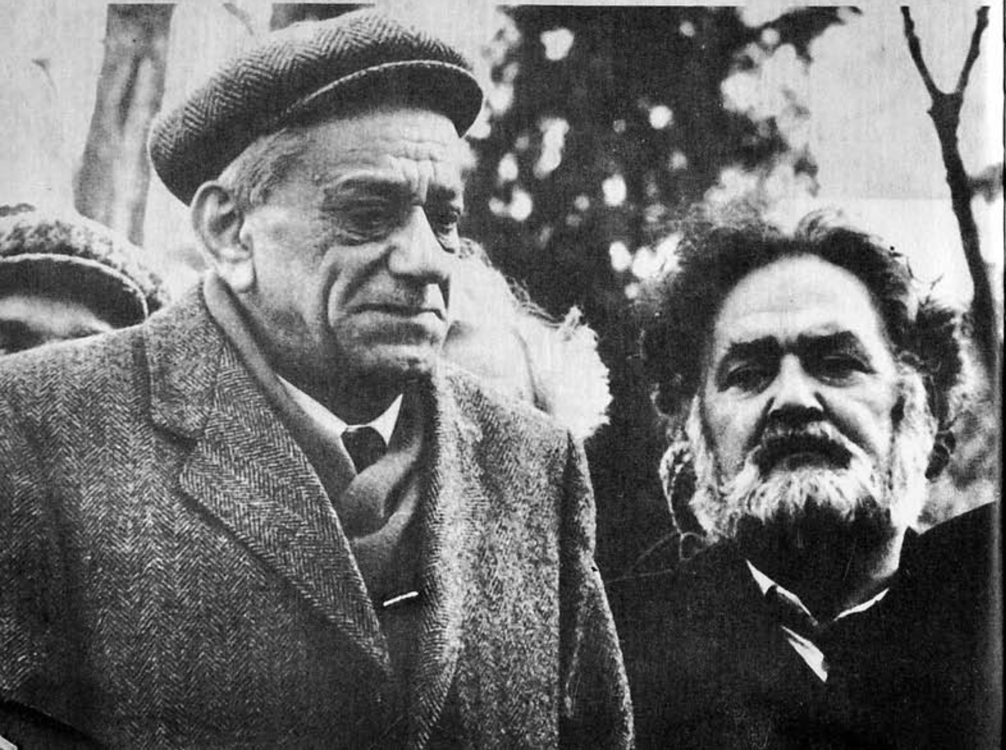

Али Советин сессијасында. 1991.

Амалсыз инсанын билинмәз јолу,
Гәлби еһтијатдан чилик-чиликдир.
Дүшмәнин нифрәти дејил горхулу,
Достун сојуглуғу дүшмәнчиликдир.

Дашгын бөјрү үстә јыхса бир дағы,
Јанындакы дағ да әјиләчәкдир.
Бу күн јејилирсә биринин һаггы,
Сабаһ да сәнинки јејиләчәкдир.

Бири биримизә ујушан дејил,
Бири биримизә тәрс дүшән олдуг.
Биз Вәтән уғрунда дөјүшән дејил,
Вәзифә үстүндә дөјүшән олдуг.

Али Советин сессијасында. 1991.

ССРИ Дөвләт мүкафатларынын тәгдим едилмәси мәрасиминдә. Солда К. Марков. Москва. 1984.

...Бәхтијар Ваһабзадәнин «Бир кәмидә сәфәрдәјик» китабындакы јени ше'рләр фәлсәфи тәфәккүр е'тибарилә сечилир. Онлар планетин талеји барәдә јазычы нараһатлығыны әкс етдирир. Һәмин әсәрләрдә бу күнкү нитг лексикасы илә ән'әнәви афористик Шәрг поезијасы говушмушдур.

КЕОРКИ МАРКОВ

Б. Ваһабзадәнин поезијасы мүасир поетик шүурун тәркиб һиссәсинә чеврилиб. Бәдии нүфуз вә тә'сир күчүнү о, халгын өзүнүн вәтәндашлыг шүуру илә гырылмаз вәһдәтиндән алыр. Бу күн чохзирвәли Азәрбајҹан поезијасында Бәхтијар зирвәси тәкрарсыз гранит гаја зирвәси кими бүтүн чинаһлардан көрүнүр.

ЈАШАР ГАРАЈЕВ

ССРИ Дөвләт мүкафатларынын тәгдим едилмәси мәрасиминдә. Ј. Јевтушенко. Б. Ваһабзадә, Ј. Симонова вә б. Москва. 1984.

Бәхтијар Ваһабзадә мүасир Азәрбајҹан әдәбијјаты тарихиндә хүсуси мөвгеји олан, јарадыҹылыг әмәлләри, шаиранә илһамы, јазы манерасынын фәрдилији илә фәргләнән шаиримиздир...

Һикмәтли-фәлсәфи фикирлә зәнкин классик ше'р вә сијаси кәскинлији илә фәргләнән јени мәзмунлу ше'р мәдәнијјәти Бәхтијар ше'ринин бүнөврәсидир.

МӘММӘД ҸӘФӘР

Б. Ваһабзадә анадан олмасынын 60 иллији мүнасибәтилә Азәрбајҹан Дөвләт Академик Драм Театрында кечирилән јубилеј кечәсиндә чыхыш едәркән. 1985.

60 иллик јубилеј кечәсиндә. Солдан сağа: Мирварид Дилбази, Сүлејман Рүстәм, Бәхтијар Ваһабзадә, Чинкиз Ајтматов, Мирзә Ибраһимов. 1985.

Бәхтијар Ваһабзадәнин јарадыҹылығында мәним хошума кәлән нәдир? Бу суала белә ҹаваб верәрәм: илк нөвбәдә вәтәндашлыг, азәрбајҹанлылыг, сонра да ҹәсарәт, дәринлик. Онун республикамыздан кәнарда чап олунан ше'рләриндә имзанын јанында «Азәрбајҹан» сөзүнү јазмамаг да олар. Санки онун бүтүн јарадыҹылығына «Азәрбајҹан» мөһүрү вурулмушдур.

СҮЛЕЈМАН РҮСТӘМ

Б. Ваһабзадәнин мүхтәлиф өлкәләрдә нәшр олунмуш әсәрләринин үз габыглары.

BAHTIYAR VAHABZADE
açılan
sabahlara
selam!

ICH BIN
EIN SOHN
ASERBAIDSCHANS

بختیار
وهاب زاده
سئچیلمیش شعرلر

NEREYE GİDİYOR
BU DÜNYA
İKİNCİ SES
FERYAD

ŞİİRLER
Bahtiyar

БАХТИЯР
ВАГАБЗАДЕ
ЛИРИКА

BAHTİYAR VAHAPZADE
ŞİİRLER
SONBAHAR DÜŞÜNCELERİ

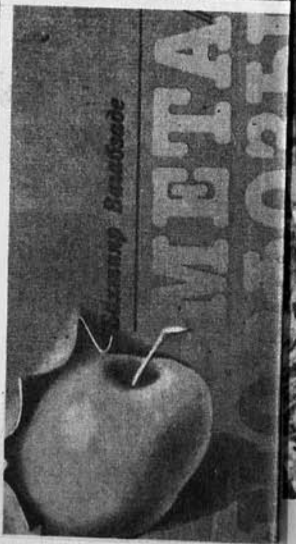

BAHTIYAR
VAHAPZADE
ŞEHİTLER

Bahtiyar
Vahapzade
Azerbaycan olaylarının içyüzü
Moskova'nın siyaseti
Tavşana Kaç
Tazıya Tut
Yeni Düşünce Yayınları

БӘХТИЈАР
ШӘНБӘ

Бәхтијар ВАҺАБЗАДӘ

ФОТО-КИТАБ

Редактор А. Бағыров
Техники редактор Е. Тағыјева

Чапа имзаланмыш 25.01.95. Қағыз форматы $70 \times 90^1/_{16}$. Шәрти чап вәрәги 9,36. Офсет чап үсулу. Сифариш 4811. Тиражы 5.000. Мүгавилә гијмәти илә.

«Азәрбајчан» нәшријјаты.
370146, Бакы, Мәтбуат проспекти, 529-чу мәһәллә.

Ш5
В 27